

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

**KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE**

Vstup dítěte z rezidenčního prostředí do samostatného života s důrazem na
využívání systému sociálního zabezpečení.

Bakalářská diplomová práce

Obor studia: Sociální práce

Autor: Mgr. Václav Zaoral

Vedoucí práce: PhDr. Daniel Topinka, Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma „Vstup dítěte z rezidenčního prostředí do samostatného života s důrazem na využívání systému sociálního zabezpečení.“ vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne

.....

Podpis

Touto cestou bych rád poděkovala vedoucímu práce panu PhDr. Danielu Topinkovi, Ph.D. za profesionální přístup, vstřícnost, trpělivost, cenné rady, připomínky a odborné vedení, které mi ve všech ohledech pomohlo při psaní této práce. Rovněž bych chtěl poděkovat své rodině za podporu.

Kopie zadání ze stagu

Anotace

Jméno a příjmení:	<i>Mgr. Václav Zaoral</i>
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	<i>Sociální práce</i>
Obor obhajoby práce:	<i>Sociální práce</i>
Vedoucí práce:	PhDr. Daniel Topinka, Ph.D.
Rok obhajoby:	<i>2018</i>

Název práce:	Vstup dítěte z rezidenčního prostředí do samostatného života s důrazem na využívání systému sociálního zabezpečení.
Anotace práce:	Práce pojednává o odchodu dítěte z rezidenčního prostředí a jeho možnostech využít sociální systém při vstupu do samostatného života. Za rezidenční prostředí jsem si v této práci vybral školské zařízení pro výkon ústavní péče, konkrétně dětský domov. V tomto zařízení po celou dobu jeho pobytu probíhá příprava na samostatný život po ukončení ústavní výchovy. První část práce je zaměřená na teoretické ukotvení rezidenčního prostředí, sociální práce v dětském domově a návazné sociální péče o děti odcházející z dětských domovů. Druhá část práce vychází z mého terénního výzkumu a pomocí kvalitativní metody sleduje proces přípravy na samostatný život v dětském domově a možné využití sociálního systému při vstupu do samostatného života.
Klíčová slova:	Ústavní prostředí, dětský domov, samostatný život, sociální systém.

Title of Thesis:	Login residential treatment of the child to an independent life with emphasis on the use of the social welfare system.
Annotation:	<p>The thesis deals with a child's leaving a residential environment and his / her possibilities to use the social system when starting an independent life outside an orphanage. For my residential environment I have chosen a school facility for institutional care, particularly an orphanage. In this facility during his / her stay a child is preparing himself/herself for an independent life after the end of the institutional care.</p> <p>The first part of the thesis focuses on the theoretical anchoring of the residential environment, social work in an orphanage, and following social care for children leaving an orphanage. The second part of the thesis is based on my field research and by using the qualitative method it monitors a preparation process for an independent life taking place in an orphanage and the possible ways of using the social system when starting an independent life outside an orphanage.</p>
Keywords:	Institutional care, orphanage, independent life, social system.
Názvy příloh vázaných v práci:	
Počet literatury a zdrojů:	
Rozsah práce:	92s. (1390623 znaků s mezerami)

Obsah

ÚVOD.....	10
1. Ústavní péče.....	12
1.1 Účel ústavní výchovy ve školských zařízeních	14
1.2 Formy ústavní výchovy ve školských zařízeních	15
1.3 Školská výchovná zařízení pro děti a mládež	18
1.4 Rizika ústavní péče.....	22
2. Sociální práce s klienty v dětském domově	25
2.1 Sociální práce s klienty v průběhu pobytu v DD	25
2.2 Sociální práce s dítětem při odchodu z DD.....	28
3. Návazná sociální péče pro odcházející klienty DD.....	31
3.1 Životní minimum.....	32
3.2 Státní sociální podpora	33
Přídavek na dítě.....	34
3.2.2. Příspěvek na bydlení	34
3.3 Sociální pomoc.....	35
3.4 Sociální služby.....	36
Dům na půli cesty (§ 58)	38
Azylové domy (§ 57)	39
Nízkoprahové zařízení pro mládež (§ 62)	40
Krizová pomoc (§ 60).....	40
Telefonická krizová pomoc (§ 55).....	41
Sociálně-právní ochrana dětí	41
3.5 Legislativní rámec přípravy na vstup do samostatného života	43
4. Výzkumné šetření.....	46
4.1 Metodologie výzkumného šetření.....	46
4.2 Stanovení cílů	47
4.3 Dětský domov Frýdek - Místek	47
4.4 Nástroje a pracovní postupy uplatňované v procesu přípravy na samostatný život	
49	
Hostitelská péče	50
Cvičné bydlení – detašované pracoviště „Domeček“	50
Programy NNO implementované v DD.....	51

Případová konference.....	54
Program rozvoje osobnosti dítěte (PROD).....	55
Motivační program DD	57
4.5 Zaměstnání	59
4.6 Bydlení	59
4.7 Práce sociálního pracovníka	61
4.8 Kazuistiky.....	62
Petra	63
Adéla.....	68
Martin.....	72
Hanka.....	76
5. Analýza a interpretace získaných dat	81
5.1 Výzkumné závěry.....	84
Závěr.....	90

ÚVOD

Rezidenční prostředí, neboli ústavní péče, představuje v naší republice ucelený systém profesionální péče o klienty v ústavních zařízeních. Má rozmanité podoby a cíle. Podoba a cíl těchto zařízení je trvalým tématem odborné, ale i laické veřejnosti u nás. Ve své bakalářské práci se chci blíže věnovat ústavní péči o děti a mládež, která má různé podoby ve zdravotnictví, sociální oblasti a školství. A právě té poslední školské oblasti se chci podrobněji věnovat. Jedním z cílů těchto zařízení je připravovat děti a mládež na samostatný život po ukončení ústavní péče. Téma, které je i v dnešní době hojně komentované a v posledních dvaceti letech zaznamenalo mnoho změn a systémových úprav. Nechci se věnovat jen samotnému procesu přípravy na samostatný život, který provází dítě v průběhu jeho výkonu ústavní péče ve školském zařízení, ale vnímat i tento proces jako sociální událost, kterou odchod dítěte z ústavní péče zpět do společnosti bezesporu je. Proto jsem se ve své bakalářské práci rozhodl zaměřit se na tuto ožehavou sociální problematiku. Cíl práce je představit systém péče o dítě, jenž jej má připravit na odchod z ústavního prostředí do samostatného života a představit sociální systém, který tento jedinec při svém odchodu má možnost využít.

V teoretické části jsem se v souladu s tímto cílem zaměřil na formy ústavní péče o děti, která je realizována ve třech oblastech. Jedná se o oblast zdravotní, sociální a školskou. Podrobněji se budu zaměřovat jen na výkon ústavní péče ve školských zařízeních, kterou chci podrobněji představit a nastínit i možná rizika ústavní péče.

Stejnou pozornost chci věnovat sociální práci, která je ve vztahu k procesu přípravy na samostatný život dítěte v těchto zařízeních realizována

ze strany sociálního pracovníka v průběhu pobytu dítěte v tomto rezidenčním prostředí.

Závěrem teoretické části této bakalářské práce je představení sociálního systému, který má možnost dítě opouštějící ústavní prostředí využít jako návazný systém v procesu osamostatnění se.

Praktická část pak představuje příklad dobré praxe konkrétního školského zařízení pro výkon ústavní výchovy, kde je proces přípravy dětí na samostatný život realizován. Ve výzkumné části se věnuji zpracování životních příběhů konkrétních dětí, které prošly tímto zařízením. Orientuji se na jejich příchod do školského zařízení, na průběh jejich pobytu, školní přípravu, a především na proces přípravy na samostatný život po ukončení ústavní péče a odchod ze zařízení.

1. Ústavní péče

Tato kapitola je zaměřena na vymezení rezidenčního prostředí, které opouští mladiství v období dosažení plnoletosti, a vstupuje do samostatného života. Matoušek (1999) popisuje ústavní péči, jako prostředí, které je do jisté míry světem sám pro sebe, s jistým soběstačným řádem, oproti vnějšímu sociálnímu prostředí, do kterého vstupuje jedinec v rámci procesu osamostatňování se. O samotné přípravě na samostatný život mladistvého budu hovořit v další navazující kapitole. Stejně tak o sociálním prostředí, do kterého vstupuje mladistvý v rámci procesu osamostatnění se. Toto prostředí reprezentuje sociální systém, který má nápomoci mladistvému v procesu osamostatnění se.

O ústavní péči často hovoříme jako o náhradní rodinné péči, která je realizována mimo biologickou rodinu prostřednictvím institucí. V této souvislosti uvádí Škoviera (2007) že, pro tuto institucionální výchovu jsou běžné názvy: ústavní výchova, ústavní péče, rezidenční péče, náhradní institucionální péče, náhradní institucionální výchova. Pojmy jako ústavní péče a ústavní výchova můžeme považovat za synonyma. Pokud se na tyto pojmy zaměříme blíže ve vztahu na instituce, které je poskytují, příkládá Matoušek (2003) ústavní péči sociálním a zdravotnickým institucím a ústavní výchovu školským institucím. Ústavní péče je tedy v ČR rozdělena mezi tři ministerstva:

Zařízení v gesci MPSV jsou:

- **Domov pro osoby (děti) se zdravotním postižením** – do domovů pro osoby se zdravotním postižením jsou umísťovány děti, jejichž zdravotní (tělesný, smyslový, mentální či kombinovaný) handicap vyžaduje zvláštní odbornou péči, které nemohou být z různých

důvodů v domácí péči. Řídí se zákonem o sociálních službách.
(<https://www.mpsv.cz/cs/18661#sszp>)

- **Zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči (ZDVOP)** – zařízení pro děti 0–18 let, které se ocitly bez jakékoli péče či bez péče přiměřené jeho věku, jejichž život, zdraví či příznivý vývoj nebo výkon jejich základních práv jsou vážně ohroženy, a děti týrané či zneužívané. Děti mohou být přijaty na základě soudního rozhodnutí, žádosti OSPOD, žádosti rodičů či samotného dítěte. Délka pobytu dítěte v zařízení je omezená na 3 měsíce, resp. 6 měsíců, smí být prodloužena, pokud to zájem dítěte vyžaduje, maximálně však na celkovou dobu pobytu 12 měsíců.
(<http://slovník.mpsv.cz/zarizeni-pro-deti-vyzadujici-okamzitou-pomoc-zdvop.html>)

Zřízení v gesci MZ ČR jsou:

- **Kojenecké ústavy** – zde jsou umísťovány nejmenší děti, zpravidla novorozenci a kojenci do 1 roku věku, často bývají spojeny s dětským domovem pro děti 0–3 roky
- **Dětské domovy pro děti 0–3 roky** – zařízení pro děti zpravidla do 3 let věku, jejich denní a stravovací režim musí být přizpůsoben věku dětí a jejich individuálním potřebám
- **Dětská centra** – transformující se ústavy předchozího typu, které nabízejí komplexnější péči o ohrožené děti, včetně ambulantních služeb (<http://www.mzcr.cz/>)

Zařízení v gesci MŠMT jsou diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Budu se na ně podrobněji zaměřovat v další části této bakalářské práce, jako nosnému prostředí, které opouští mladistvý při odchodu z rezidenčního prostředí při procesu

osamostatnění se. Právě dětem odcházejícím z dětských domovů se budu věnovat v praktické části práce.

Součástí této kapitoly je představit účel institucionální výchovy ve školských zařízeních, formy pobytu v těchto zařízeních, typologie samotných školských zařízení a v neposlední řadě možná rizika plynoucí z pobytu v ústavní péči ve vztahu na proces osamostatnění se mladistvého.

1.1 Účel ústavní výchovy ve školských zařízeních

Samotný účel školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy je legislativně obsažen v zákoně č. 109/2002 Sb., který hovoří že: *účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let (dále jen "dítě"), na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Zařízení spolupracují s rodinou dítěte a poskytují jí pomoc při zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, včetně rodinné terapie a nácviku rodičovských a dalších dovedností nezbytných pro výchovu a péči v rodině. Zařízení poskytují podporu při přechodu dítěte do jeho původního rodinného prostředí nebo jeho přemístění do náhradní rodinné péče.*

Tento zákon upravuje systém péče o ohrožené děti a mládež ve školských zařízeních v případech, kdy děti nelze z různých důvodů umístit do některé formy náhradní rodinné péče, nebo v případech, kdy potřebují komplexní odbornou péči. **Za ohrožené dítě považujeme v souladu s mezinárodními i českými právními normami takové dítě, jež je ohroženo týráním, zneužíváním či zanedbáváním.** (<http://www.fod.cz/nase-cinnost/pomoc-ohrozenym-detem>) Pobyt v těchto zařízeních má být po nezbytně dlouhou dobu a celý proces práce s dítětem má směřovat k návratu do rodiny dítěte, je-li to v nejlepším zájmu dítěte, prostřednictvím úzké

spolupráce s rodinou. Po celou dobu umístění, je dítěti poskytována komplexní odborná péče prostřednictvím odborných zaměstnanců zařízení, tak i prostřednictvím odborníků se kterými dané zařízení spolupracuje. Dítě je v přímém materiálním zabezpečení a i nadále jsou rozvíjeny jeho citové, tělesné a duševní schopnosti a sociální dovednosti. Soustavně je připravováno dle jeho rozumových schopností na budoucí povolání. V neposlední řadě se školská zařízení podílejí na dodržování mezinárodní úmluvy o právech dítěte.

Na školská zařízení lze nahlížet rovněž jako na ústavní zařízení, jejichž hlavní funkce dělí Matoušek (2003) na základní tři:

- **Podpora a péče** – tato funkce je v popředí v zařízeních, kde tvoří náhradu za nefunkční či chybějící rodinu;
- **Léčba, výchova a resocializace** – společným jmenovatelem je úsilí o změnu u klienta, kdy se předpokládá, že bude jiné, než v jakém přišel;
- **Omezení, vyloučení a represe** – je v popředí v zařízeních, kde je klient umístěn proti své vůli.

Ve své práci jsem se rozhodl zaměřit na dětské domovy, v nichž především akcentuje péče a podpora, stejně jako funkce výchovná, a s ohledem na možné problémové chování dětí, nesmíme opomenout ani funkci resocializační.

1.2 Formy ústavní výchovy ve školských zařízeních

Současný systém péče upřednostňuje rodinu dítěte, avšak pokud ta není schopna péči a výchovu dítěte řádně zajistit nastupuje systém náhradní rodinné péče. Jak uvádí zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. – úprava 401/2012 Sb.: „*Před tím, než soud nařídí ústavní výchovu, je*

povinen zkoumat, zda nelze výchovu zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§42 zákona č. 359/1999 Sb.).“

Na konci tohoto rozhodovacího procesu je konkrétní forma ústavní výchovy ve školských zařízeních. Jedná se o:

- **předběžné opatření** - Na základě zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu nařizuje předseda senátu předběžným opatřením předání dítěte do péče osoby, kterou v usnesení označí. Předběžného opatření se využívá v případě, ocitlo-li se nezletilé dítě bez jakékoli péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. Předběžné opatření trvá po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti a může být i opakovaně prodlouženo o jeden měsíc tak, aby celková doba trvání nepřesáhla šest měsíců (předběžného opatření o svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu může být prodlouženo po uplynutí doby 3 měsíců od vykonatelnosti) (99/1963 Sb.).

Předběžné opatření vydává soud v případech nebezpečí z prodlení, či při řešení nenadálé, akutní situace jedince. Má krátkodobé poslání a je následně soudem dořešeno – může být zrušeno nebo soud nařídí ústavní výchovu. Podá-li návrh na předběžné opatření obecní úřad obce s rozšířenou působností (orgán sociálně-právní ochrany dítěte), soud o něm musí rozhodnout ve lhůtě 24 hodin od podání;

- **ústavní výchova** - Ústavní výchova je institut rodinného práva definovaný v § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Soud ji může nařídít v případě, že je vážně ohrožena nebo narušena výchova dítěte nebo nemohou-li rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Z důležitých důvodů ji může prodloužit až na jeden rok po dosažení zletilosti.

Návrh na nařízení ústavní výchovy může k soudu podat zákonný zástupce, nebo osoba, které je dítě svěřeno do péče anebo orgán sociálně-právní ochrany;

- **ochranná výchova** - ochranná výchova je institutem trestního práva, neboť se v zákoně č. 218/2003 Sb. hovoří o subsidiaritě použití trestního zákona a trestního řádu a tento zákon je tzv. lex specialit vůči trestnímu zákonu a trestnímu řádu. Dle zákona č. 218/2003 Sb. je ochranná výchova jednou z forem ochranného opatření. Dítětem se dle tohoto zákona rozumí ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku, mladistvým se rozumí ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku a mládeží se rozumí děti mladší patnácti let a mladiství. Soud pro mládež může mladistvému ochrannou výchovu uložit v zákonem jasně vymezených případech (§ 22 zákona č. 218/2003 Sb.):
 - o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,
 - dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána,
 - prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a nepostačuje uložení ústavní výchovy podle zákona o rodině.

Ochranná výchova se ukládá na tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do 18 let věku mladistvého. Paralelně k ústavní výchově lze i ochrannou výchovu prodloužit do 19. roku věku mladistvého, vyžaduje-li to jeho zájem. Pokud nelze ochrannou výchovu ihned vykonat, soud pro mládež nařídí do doby jejího zahájení dohled probačního úředníka.

Na základě § 93 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. může soud pro mládež uložit dítěti mladšímu 15 let, které se dopustilo činu jinak trestného, tato opatření:

- dohled probačního úředníka,
- zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,
- ochrannou výchovu.

Soud pro mládež pak ukládá ochrannou výchovu dítěti, které dovršilo 12-ti let svého věku a je mladší než 15 let a které spáchalo čin, za který trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu. Dítěti mladšímu 15 let ukládá ochrannou výchovu, odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění řádné výchovy dítěte (dítěti může být v tomto případě i méně než 12 let).

1.3 Školská výchovná zařízení pro děti a mládež

Školská výchovná zařízení pro děti a mládež tvoří „soustavu institucí zajišťující v ČR výchovu ohrožených dětí a rizikové mládeže od 3 do 18, případně 19 let“. (Matoušek 2003, str. 237)

Účelem těchto zařízení je poskytovat dětem, které jsou zpravidla do těchto zařízení přijímána na základě rozhodnutí soudu o nařízení předběžného opatření, nařízené ústavní výchově či ochranné výchově, náhradní rodinnou péčí. Ta může být poskytována až do věku 26 let, pokud se mladistvý soustavně připravuje na budoucí povolání a uzavře s ředitelem zařízení smlouvu o pobytu. Výkonem ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovnou péči ve školských zařízeních se zabývá zákon č. 109/2002 Sb.

Ve školských zařízeních tento zákon zajišťuje základní práva dítěte na výchovu a vzdělání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobod, vytvářet podmínky podporující sebedůvěru dětí, rozvíjet citovou stránku jeho osobnosti. Zacházet s dítětem v zájmu plného harmonického rozvoje osobnosti s ohledem na potřeby osoby jeho věku. (109/2002 Sb.)

Zákon 109/2002 Sb. a další novely tohoto zákona stanovují, že školskými zařízeními pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy jsou dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Školskými zařízeními pro plnění diagnostických úkolů při výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy jsou diagnostické ústavy. Uvedená školská zařízení poskytují náhradní rodinnou péči jinak poskytovanou rodiči či jinou osobou, které bylo svěřeno do výchovy na základě rozhodnutí soudu o nařízení předběžného opatření, ústavní výchovy či ochranné výchovy. Školská zařízení rovněž poskytují péči dětem, které nejsou občany ČR a splňují podmínky dané zvláštními zákony. Tyto zařízení poskytují plné přímé zaopatření jak nezletilým, tak i zletilým osobám, nejdéle však do 26 let, prostřednictvím sjednané smlouvy mezi dítětem a školským zařízením. Do plného přímého zaopatření patří stravování, ubytování, ošacení, školní pomůcky a potřeby, úhrada na zdravotní péči, léčiva, kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení.

Častým tématem ve spojitosti se školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy je zvyšující se počet dětí v ČR, která jsou do těchto zařízení umisťována. Ve školním roce 2005/2006 byl celkový počet dětí umístěn do těchto zařízení 7621 dětí, ve školním roce 2009/2010 tento počet byl již 7878 dětí a ve školním roce 2016/2017 byl počet umístěných dětí 6500. (<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>)

- **Diagnostický ústav** – do něj jsou děti umisťovány za účelem komplexního diagnostického vyšetření. Diagnostický pobyt trvá zpravidla 8 týdnů. Po ukončení diagnostického pobytu dítěte, jej dále, na základě výsledků, umisťuje s ohledem na volnou kapacitu jednotlivých zařízení dětských domovů, dětských domovů se školou či výchovných ústavu. Metodicky se podílí na vedení zařízeních ve své spádové oblasti. (109/2002 Sb.)

Rozlišujeme dětský diagnostický ústav, který je určen pro děti, které plní povinnou školní docházku (dále jen PŠD) a diagnostické ústavy pro mládež, kde je umístěno dítě s ukončenou PŠD. Z vlastní praxe vím, že po novelizaci zákona č. 89/2012, Občanského zákoníku v roce 2014, je doba pobytu 8 týdnů často překračována z důvodů převedení rozhodnutí o přemístění z diagnostických ústavů na soudy, což toto rozhodnutí prodlužuje

- **Dětský domov** – do tohoto zařízení jsou umisťovány děti na základě rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy, které nemají závažné poruchy chování. Ve vztahu k umístěným dětem plní zejména výchovné, vzdělávací a sociální úkoly. Děti jsou vzdělávány v externích školách, které nejsou součástí daného zařízení. (109/2002 Sb.)

Tomuto zařízení se budu podrobněji věnovat i v dalších kapitolách této práce ve vztahu k procesu osamostatňování se dítěte. (109/2002 Sb.)

Lze rozlišit dva typy dětských domovů. Internátní typ **DD** vytváří skupiny dětí stejného věku a vychovatelé se střídají dle směn, nebo **DD** rodinného typu, kde jsou vytvářeny menší skupiny dětí nesourodého věku. O tyto skupiny se starají stálí vychovatelé v prostředí, které se blíží prostorově bytu a co nejvíce napodobuje život a fungování v rodinném prostředí. (Matoušek, 2003).

Právě DD rodinného typu svou prací výrazně napomáhá mladistvému v procesu přípravě na samostatný život po opuštění tohoto prostředí. Jak dále uvádí Matoušek je dítě vychovávané v DD rodinného typu méně psychicky deprivované. I když každá dlouhodobá forma ústavní péče nese sebou pro dítě hendikep, riziko možného selhání (Matoušek, 2003). O rizicích pramenících z ústavní péče budu hovořit v další části této bakalářské práce.

- **Dětský domov se školou** – účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování nebo pro svou přechodnou či trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně-léčebný režim, nebo s uloženou ochrannou výchovou. Tyto děti nejsou vzdělávány ve škole, která není součástí dětského domova se školou, do kterého jsou zpravidla přijímány ve věku od šesti let do ukončení povinné školní docházky. Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky vzdělávat pro své závažné poruchy chování v externí střední škole nebo neuzavře pracovněprávní vztah, je toto dítě přemístěno do výchovného ústavu. (109/2002 Sb.)
- **Výchovný ústav** – pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u kterých je nařízena ústavní výchovou nebo ochrannou výchovou. Ve vztahu k těmto dětem plní výchovný ústav převážně úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Ve výjimečných případech může být do výchovného stavu umístěno dítě starší 12 let, které má nařízenou ochrannou výchovu a jeho chování je natolik závažné, že nemůže být umístěno do dětského domova se školou. Rovněž může být umístěno do výchovného ústavu dítě starší 12 let s nařízenou ústavní výchovou, které vykazuje zvláště závažné poruchy chování.

1.4 Rizika ústavní péče

„Nejzávažnějším rizikem dlouhodobého pobytu v ústavu je tzv. hospitalismus, tedy stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní „civilní“ život.“ (Matoušek, 1999, str. 118)

Jak dále autor uvádí, ústav se o klienta stará ve věcech bydlení, vaření, zprávy financí, vytváří mu volnočasové aktivity, někdo mu pere, někdo mu žehlí. Klient se stýká s omezeným počtem lidí, který v tomto případě tvoří ostatní klienty zařízení a personál. Pohybuje se v omezeném prostoru, který často představuje ústav samotný a jeho nejbližší okolí. (Matoušek, 1999)

Ve vztahu k délce pobytu v institucionální péči upozorňuje Gottwaldová (Gottwaldová a kol., 2006) na odlišné problémy u dětí z DD oproti dětem z DDŠ či výchovných ústavů. Jedním z těchto důležitých rozdílů je právě délka pobytu dítěte v institucionální péči, kdy pobyt v DD je výrazně delší oproti ostatním zařízením. Společným symptomem ve všech školských zařízeních pro výkon ústavní péče je psychická deprivace dítěte, která je důsledkem odloučení dítěte od rodiny a dlouhodobým pobytem v ústavní péči.

Psychická deprivace bývá definována jako psychický stav, vzniklý následkem životních situací, kdy danému jedinci není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu. (Langmeier, Matějček, 1974)

Umístění dítěte (Vycházejíce z platné legislativy používáme v textu převážně termín „dítě“, příp. pojem „mladý dospělý“. Termín klient vnímám jako jeho synonymum. Viz slovník sociální práce...), do residenčního prostředí je silným zásahem do jeho světa. Jak uvádí Matoušek (Matoušek a kol., 2005, s. 17) svět je „... univerzum všeho, k čemu se člověk vztahuje...“ Ústav je v tomto

smyslu náhradním umělým prostředím, přirozeného světa, tedy klientova světa.

Za další rizika ústavní péče považuje Matoušek velké, uzavřené, často homogenní skupiny, kde v komunikaci mezi jednotlivci spíše eskalují jejich osobní problémy. V uzavřených ústavech často vzniká tzv. ponorková nemoc, která byla dříve popisována u námořníků podstupující dlouhé plavby na lodích a dává vzniknout stereotypnímu prostředí, z něhož se nedá uniknout, zvyšuje únavu a snižuje toleranci. (Matoušek, 1999)

Gottwaldová v této spojitosti hovoří o pasivitě a lhostejnosti dětí z institucionální péče, které nejeví zájem o svou budoucnost. (Gottwaldova a kol., 2006)

Častým znakem institucí s autoritativním režimem je také šikana. V institucionální péči je často termín spojován s šikanou mezi dětmi. Oběti se stávají slabé, nesebevědomé, odlišně vyhlížející děti. V ústavní prostředí má šikana ještě třetího účastníka, je jím personál, který může přehlížet očividné signály šikany a nepřímo ji tak vymezovat pole působnosti a v dobách nedávno minulých se i samotný personál podílel na šikaně klientů. (Matoušek, 1999)

Autor, jako další riziko ústavní výchovy, uvádí ztrátu soukromí. Často nemůže nakládat se svým ošacením, finanční hotovost má uschovanou u personálu. Rovněž výběr s kým bude na pokoji, je na personálu. Individuální potřeby jsou často podřizovaný pravidlům režimu daného zařízení. (Matoušek, 1999)

Děti vyrůstající v ústavním prostředí, především v dětských domovech, po mnoho let, musí být systematicky připravovány na samostatný život. Neboť jak jsem uvedl výše, rizikem je, že se plně adaptují na toto uměle

vytvořené prostředí a nebudou poté schopny žít mimo něj. Ústavy, které na jedné straně dětem velmi pomáhají, jim na druhou stranu mohou znesnadnit vstup do samostatného života v dospělosti.

2. Sociální práce s klienty v dětském domově

Jak již zaznělo v předešlé kapitole, je pobyt v DD častěji delší než u jiných typů zařízení. Přináší to již zmiňovaná rizika ústavní péče, ale rovněž nabízí daleko větší prostor pro samotnou sociální práci s dítětem. Je tedy důležité si na začátku vymezit pojem sociální práce, Matoušek (2003, str. 213) uvádí, že sociální práce je: *„Společenskovědní disciplína i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů ... Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout nebo navrátit způsobilost k sociálnímu uplatnění.“*

Sociální práce s klienty dětských domovů začíná při nástupu dítěte do zařízení, kdy je sociální pracovník součástí širšího pracovního týmu, který se zaměřuje na zvládnutí nové životní situace a nápravě chování mladistvých. Napomáhat jim při řešení osobních i rodinných problémů. O konkrétních činnostech sociálního pracovníka budu hovořit v další části této kapitoly.

Podstatnější část práce sociálního pracovníka by měla být v přípravě mladistvého na odchod ze zařízení ve vztahu k sociálnímu systému, který bude následně využívat a poslouží mu jako podpora v procesu osamostatňování se. Na co vše má nárok, jaké služby a dávky sociální pomoci může využít a co vše si musí zařídit.

2.1 Sociální práce s klienty v průběhu pobytu v DD

Jak již bylo uvedeno na začátku této kapitoly, je sociální pracovník součástí širšího týmu odborníků, kteří se podílejí na práci s dítětem při vstupu do zařízení. V rámci DD, kdy často součástí kmenových zaměstnanců není speciální pedagog – etoped, ani psycholog, uvádí Matoušek (2003, str. 203), že *„sociální pracovník by se měl především ujmout role koordinátora a jeho*

prvním úkolem by mělo být sestavení týmu potřebného k řešení každého jednotlivého případu“.

Metody sociální práce s klientem, jako specifické postupy sociálních pracovníků, jsou podle Matouška definované cílem nebo cílovou skupinou. Cílem může být vytvoření plánu postupu (v našem případě individuální program rozvoje osobnosti dítěte), sociální poradenství, úřední výkon aj. Cílovou skupinou může být jednotlivec (dítě) či jeho rodina. (Matoušek, 2003) S rodinnou dítěte, které je umístěno do DD se sociální pracovník snaží navázat kontakt od začátku. Často se stává, že právě samotní rodiče umisťují dítě do zařízení. Rodině podává informace o zařízení, vysvětluje jejich pravidla a seznamuje je s vnitřním řádem zařízení, žádá o doložení příjmů či jiné doklady k doplnění spisu a informací dítěte. V budoucnu s nimi vyřizuje žádosti o pobyt v rodině. Sociální pracovník nemá žádné zákonné prostředky, jak rodinu dítěte přimět k této komunikaci. V mnohých případech je spolupráce rodiny s DD nedostatečná. Často se odehrává jen při vyzvedávání dětí na víkendové pobyty realizované v rodině.

V rámci výchovného zařízení si sociální pracovník volí formu metody práce s dítětem sám. Nejčastěji se jedná o individuální práci s dítětem, kdy se pomocí rozhovoru snaží zjistit oblasti, v kterých potřebuje dítě poskytnout pomoc a následně poskytuje sociální poradenství. Práce se skupinou není v rámci sociální práce ve výchovném zařízení častou praxí. Objevuje se jen v případech programů, které se zaměřují na sociální problematiku, která může být v našem případě odchod ze zařízení a příprava na samostatný život.

Převážná část pracovní náplně sociálního pracovníka je v případě ústavních zařízení směřována k administrativním úkonům. Nejedná se o

pedagogického pracovníka, který by zajišťoval přímou výchovnou práci s dítětem. To neznamená, že s ním není v každodenním kontaktu. Pokud je, jedná se převážně o administrativní úkony spojené s péčí o dítě v zařízení, komunikaci s úřady či školou. Stává se pro dítě prostředníkem mezi světem v DD a světem vnějším. Mnohdy tento vztah přerůstá do neformální roviny a děti navštěvují sociálního pracovníka i s osobními záležitostmi či jen tak na kus řeči. V tomto případě záleží na osobě daného sociálního pracovníka, jestli takový vztah bude i on podněcovat a posilovat. V rámci mé odborné praxe, kterou jsem absolvoval v dětském domově ve Frýdku-Místku, je tato práce směřována na vedení spisové dokumentace dítěte, která je vedena už v rámci přípravy na přijetí nového dítěte do zařízení. V této fázi sociální pracovnice spolupracuje s oddělením sociálně-právní ochrany dítěte, dále jen OSPOD, které předkládá soudu návrh na umístění dítěte do konkrétního zařízení. Sociální pracovnice obdrží základní informace o dítěti a osobní list vedený v agendě OSPOD. Spis je doplněn o další doklady (rodný list, průkaz pojištěnce, školní dokumentace, zdravotní dokumentace a jiné), v případě, že je dítě umisťováno z diagnostického ústavu, obsahuje další zprávy etopeda a psychologa. Spis dítěte je po dobu jeho pobytu doplňován aktuálními pedagogickými záznamy, komunikací s dalšími institucemi a rodinou. Do této komunikace lze zahrnout zprávy soudům, zprávy pro OSPOD, komunikaci se školou dítěte, vyřizování žádostí o pobyt v rodině a jiné.

Dalším úkonem ve vztahu k přijetí dítěte do zařízení je výpočet úhrady za péči, který hradí zákonný zástupce dítěte, či jiná osoba odpovědná za výchovu, pakliže má dostatečné příjmy. Pokud má dítě sirotčí důchod, zpravuje účet, na kterém je tato částka ukládána, a řeší s dítětem další finanční záležitosti, jako jsou kupříkladu pokuty za přestupky.

Práce sociálního pracovníka je dle mého názoru pestrá, důležitá a náročná. Obzvláště v prostředí dětských domovů, kde je absence etopeda

často nahrazována sociálním pracovníkem, má důležitou roli v komunikaci s vnějším světem v záležitostech dítěte.

2.2 Sociální práce s dítětem při odchodu z DD

Jak jsem uvedl v první kapitole této práce, celý proces převýchovy má směřovat k návratu dítěte do rodiny. Jak uvádí Rieger (2009), je zapotřebí na tomto procesu začít pracovat již po umístění klienta do výchovného zařízení. Na základě zjištěných skutečností zvolit vhodnou strategii práce s klientem. Pokud jsou rodinné vztahy vážně narušeny, pracovat na jejich nápravě a v případě neúspěchu, zvolit vhodnou pobytovou sociální službu.

V tomto procesu často výchovná zařízení selhávají a otázku přípravy na odchod ze školského zařízení řeší kontinuálně až v zákonné lhůtě 6 měsíců před odchodem dítěte ze zařízení. Kontinuálním řešením mám v tomto případě na mysli propojení výchovné a sociální práce s dítětem v zařízení, které má vest k jeho osamostatnění se při odchodu ze zařízení.

K odchodu dítěte ze zařízení dochází dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchově neškolských zařízení § 24, odst. 5, ředitel zařízení ukončí pobyt dítěte v zařízení:

- jestliže soud zrušil ústavní či ochrannou výchovu,
- dosáhl zletilosti,
- dosáhl věku 19 let, pokud mu byla prodloužena ústavní či ochranná výchova,
- jestliže soudní rozhodnutí nabylo právní moci ve věci osvojení či svěření do pěstounské péče,
- uplynutí doby předběžného opatření nebo jeho zrušení soudem.

V těchto případech je školské zařízení povinno informovat dle § 24, odst. 1, písm. j, příslušné oddělení sociálně-právní ochrany dětí v zájmu zajištění

návaznosti péče o dítě a to nejméně ve lhůtě 6 měsíců před nadcházejícím propuštěním dítěte ze zařízení.

Ve své práci jsem se rozhodl zaměřit pozornost na děti, jež odchází ze školského zřízení, když dosáhnou zletilosti. Případně předčasně ukončí pobyt dohodou se zařízením, kterou uzavřely po dovišení zletilosti za účelem soustavné přípravy na povolání. U obou alternativ způsobů ukončení pobytu ve školském zařízení je důležitou okolností pro sociální práci s dítětem fakt, kam bude dítě po propuštění odcházet. Jestli zpět do rodiny, či bude zapotřebí využít některé sociální pobytové zařízení. V prvním případě, kdy dítě odchází zpět do rodiny, je tomuto kroku rodina nakloněna a dlouhodobě připravována i prostřednictvím pobytu v rodině. V tomto případě je sociální práce s mladistvým snížena na potřebné minimum a část práce přechází na OSPOD v rámci práce s rodinnou.

V případě že odcházející mladistvý je studentem, řešíme v rámci sociálního poradenství tyto alternativy využití sociálního systému:

- **dávky státní sociální podpory:** příspěvek na dítě, příspěvek na bydlení,
- **dávky pomoci v hmotné nouzi:** příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení (u doplatku na bydlení, musí žadatel splňovat podmínku vzniku nároku na příspěvek na bydlení),
- **dávky mimořádné okamžité pomoci.**

V případě, že odcházející není studentem, platí výše uvedené, mimo příspěvku na dítě. V tomto případě ještě vzniká povinnost registrace na úřadu práce do 3 pracovních dnů, pakliže již za pobytu v ústavní péči neuzavřel dohodu o pracovním poměru.

Pokud se mladistvý při ukončení ústavní výchovy nevrací zpět do rodiny, platí výše uvedené a sociální pracovníce v rámci poradenství, řeší možnosti ubytování v sociálních službách v místě, kam se mladistvý hodlá vracet. Z praxe v dětském domově vím, že to nemusí být vždy místo hlášeného trvalého pobytu. Místo budoucího pobytu se může směřovat i na místa výkonu práce, pakliže je dojednáno uzavření pracovního poměru před ukončení ústavní výchovy. S ohledem na výše uvedené okolnosti a přání mladistvého se dále zprostředkovává sjednání pobytové sociální služby. Jedná se především o domy na půli cesty a azylové domy. Ne vždy jsou tyto služby dostupné v každém městě a z těchto důvodů je zapotřebí danou problematiku s mladistvým důkladně probrat aby měl tak možnost se svobodně rozhodnout, kam své další působiště bude směřovat. I nadále je sociální pracovník nápomocen, při sjednávání schůzek, či doprovodu do vytipované služby.

Všem uvedeným sociálním dávkám a pobytovým službám se budu podrobněji věnovat v následující kapitole.

3. Návazná sociální péče pro odcházející klienty DD

V této kapitole se cíleně budu věnovat výběru jen těch dávek a služeb ze systému sociálního zabezpečení, které se v procesu odchodu dítěte z rezidenčního prostředí bezprostředně dotýkají jeho osoby ve vztahu k naplňování samostatného života.

Základní funkcí sociálního zabezpečení je dle Potůčka (1995, s. 72) zajistit, v našem případě jedinci, ochranu a oporu v situacích, které si toto vyžadují. Za onu situaci můžeme právem považovat odchod dítěte z rezidenčního prostředí, kdy se tato mládež často ocitá v situaci, kdy rodina či ostatní zdroje selhávají a mladistvý není schopen vlastními silami tuto situaci překonat. Často se stává ohroženou skupinou, které hrozí sociální vyloučení. V tomto smyslu hovoříme u mladých lidí často o neúčasti na trhu práce, o nepřiměřeném bydlení a nedostatečných příjmech.

Tyto ohrožující situace popisuje Krebs (2007, s. 161) jako sociální rizika, která jsou právem známé a s nimiž právo spojuje vznik, změnu nebo zánik práv a povinností, pomocí nichž lze předejít, zmírnit nebo překonat tíživou životní situaci způsobenou takovou událostí.

Jak autor dále zmiňuje je sociální zabezpečení součástí sociální politiky a její nástroj při uskutečňování jejich cílů, lze jej chápat jako „soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím a pomocí se uskutečňuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí občanu. (Krebs, 2007, s. 162).

Dle Krebse (2007, s. 163) je systém sociálního zabezpečení v české republice organizačně uspořádán do tří na sebe navazujících relativně nezávislých systémů – systém sociálního pojištění, státní sociální podpory a sociální pomoci. V rámci naší problematiky se budeme podrobněji věnovat dvou zmiňovaným subsystémům a to: státní sociální podpoře a sociální

pomoci, které mají přímou návaznost na dítě odcházející z rezidenčního prostředí.

3.1 Životní minimum

Životní minimum zmiňuji hned na úvod, jelikož se promítá v obou subsystémech sociálního zabezpečení při posuzování příjmů dané osoby. Hlavní využití nachází v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi ve znění pozdějších předpisů, kde plní rozhodující funkci po poskytování hmotné nouze, ale také jako sociálně-ochranná veličina. V zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální pomoci, ve znění pozdějších předpisů upotřebíme životní minimum při rozhodování v naší problematice o stanovení přídatku na dítě. Samotné životní minimum je ukotveno v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minima, ve znění pozdějších předpisů. Částka životního minima stanovena u jednotlivce činí měsíčně 3410,- Kč. Za jednotlivce v tomto případě považujeme osobu, která není společně posuzována s jinými osobami (§ 2). Životní minimum je dále v tomto zákoně definováno jako „minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb (§ 1).

Pakliže odcházející dítě z rezidenčního prostředí se navrací zpět do rodiny, jedná se o stanovení životního minima společně posuzovaných osob. Tyto stanovené částky jsou odstupňovány podle pořadí posuzovaných osob tak, že jsou nejprve posuzovány osoby, které nejsou nezaopatřenými dětmi a až poté osoby, které jsou nezaopatřenými osobami. Životní minimum společně posuzovaných osob je podrobněji rozvedeno na jednotlivé částky v § 3 tohoto zákona. Zákon zjednodušeně popisuje společně posuzované osoby, jako osoby společně žijící v jedné domácnosti a podílející se na životních nákladech. Bližší určení osob, které tento zákon považuje za osoby

společně posuzované je specifikováno v § 4. Životní minimum nezahrnuje v sobě nezbytné náklady na bydlení.

V zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů je formulován institut existenčního minima, které zde opět neuvádím, jelikož nelze použít u nezaopatřeného dítěte a pro téma této práce je nedůležitý.

3.2 Státní sociální podpora

V tomto oddíle se budu věnovat dávkám, které jsou poskytované v závislosti na výši příjmu, neboli testovými dávkami a jsou v přímé návaznosti na odchod dítěte z rezidenčního prostředí. Jedná se o tyto dávky:

- přídavek na dítě;
- příspěvek na bydlení.

Legislativně jsou tyto dávky ukotveny v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Žádosti o poskytnutí dávek státní sociální pomoci vyřizují v rámci sociální správy ČR úřady práce, dle příslušného místa bydliště žadatele. Nárok na poskytnutí „dávkou má pouze fyzická osoba, jestliže ona a s ní společně posuzované osoby jsou hlášeny k trvalému pobytu na území České republiky (občané České republiky) nebo mají trvalý pobyt (cizinci) na území České republiky a mají zde bydliště. Cizinci, kteří nemají trvalý pobyt na území České republiky, jsou oprávněnými osobami po uplynutí 365 dní ode dne hlášení k pobytu. Do doby 365 dnů pobytu na území České republiky se nezapočítává doba, kdy je osoba žadatelem o udělení azylu ubytovaným v pobytovém středisku Ministerstva vnitra. Dávky státní sociální podpory náleží rovněž dalším, v zákoně o SSP uvedeným osobám, které nemají na území České republiky trvalý pobyt, pokud zde mají bydliště. Do okruhu oprávněných osob spadají také občané Evropské unie, krytí nařízením EP a Rady (ES) č. 883/2004 nebo nařízením Rady

(ES) č. 1408/71 nebo nařízením EP a Rady (EU) č. 492/2011.“ (portal.mpsv.cz (online)2016)

Potůček (1995, s. 73) uvádí, že státní sociální podpora je orientována na pomoc jedincům, či rodinám ve zcela specifických životních situacích, na které se není možno předem připravit. Z těchto situací uvádí mateřství, invaliditu zdravého člena rodiny, výchovu dětí, rodinné krize a partnerské rozvraty.

Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je základní, dlouhodobou dávkou, poskytovanou rodinám s dětmi, která jim pomáhá kryt náklady, spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí. Za nezaopatřené dítě považujeme dítě do doby skončení povinné školní docházky, nejdéle však do 26 let, za předpokladu, že se systematicky připravuje na budoucí povolání, nebo se kvůli svému stavu či nemoci nemůže na povolání připravovat. Výše přídavku je určena podle věku dítěte a činí za kalendářní měsíc podle věku dítěte:

a) do 6 let	550
b) 6 – 15 let	660
c) 15 – 26 let	750

V případě, že je nezletilé nezaopatřené dítě v plném přímém zaopatření ústavního zařízení, je tento přídavek dle § 19 vyplácen tomuto zařízení.

3.2.2. Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení přispívá občanům, v našem případě dítěti, s nízkými příjmy na náklady na bydlení. Příjemce tohoto příspěvku musí být vlastníkem, či nájemcem bytu, musí mít zde hlášený trvalý pobyt a jeho náklady na bydlení přesahují:

- jeho náklady na bydlení přesahují částku součinu rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30, a na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35;
- součin rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30, a na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35, není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení.

Náklady na bydlení a normativní náklady na bydlení specifikují blíže § 25 a 26 tohoto zákona. Normativní náklady na bydlení jsou v tomto zákoně stanoveny podle velikosti obce, kde posuzovaná osoba či rodina žije, a na počtu osob v domácnosti. Výše přiznaného příspěvku na bydlení za kalendářní měsíc činí rozdíl mezi normativními náklady na bydlení a rozhodným příjmem posuzované či posuzovaných osob. Rozhodným obdobím je kalendářní čtvrtletí, které přispívá k pružné reakci za změny potřeb a situací jedince či rodiny.

3.3 Sociální pomoc

Posledním subsystémem sociálního zabezpečení, ze kterého budu vycházet v mé práci, je sociální pomoc, která je legislativně ukotvena v zákoně č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Tuto sociální pomoc lze dle Potůčka (1997, s. 73) uplatnit v situacích, kdy ostatní zdroje, které by pomohly pomoci jedinci, či rodině tuto životní situaci překonat, nejsou k dispozici a jednotlivec či rodina nemá vlastní zdroje k vyřešení této situace. Sociální pomoc se poskytuje formou služeb, či peněžitých dávek.

Za cíle sociální pomoci považuje Krebs (2007, s. 265 - 266) co nejrychlejší pomoci jedinci či rodině k získání sociální suverenity a následně převzít plnou odpovědnost za sebe či za rodinu. U početně menších skupin obyvatelstva dlouhodobě nastavovat strategii pomoci k opětovnému získání

sociální suverenity a zabránění propadu do další skupiny lidí zcela závislých na pomoci společnosti. V neposlední řadě u jedinců či rodiny řešit jejich svízelné postavení, kdy ani po pomoci nejsou schopni získat opětovně svou sociální suverenitu a jsou dlouhodobě odkázáni na pomoc a solidaritu ostatních.

Sociální pomoc je dle Krebse (2007, s. 267) určena k zabezpečení základních životních potřeb osob v situaci absolutního nedostatku hmotných prostředků a v těch sociálních situacích, kdy osoby nejsou schopny samy, ani s pomocí vlastní rodiny zabezpečovat svoje základní životní potřeby... Systém sociální pomoci tedy řeší situace:

- jsou-li ohrožena práva občana;
- občan se nachází v hmotné nouzi;
- je občan v hmotné nouzi a není schopen zabezpečit potřeby vlastními silami;
- občanu výše uvedené situace hrozí.

3.4 Sociální služby

Opět zde budu záměrně zmiňovat ty sociální služby, které se vztahují k problematice odchodu dítěte z rezidenčního prostředí. Sociální služby jsou druhou částí sociální pomoci, jako nepeněžitá forma. Jsou souborem činností, které zajišťují pomoc osobám při procesu sociálního začlenění, či jako prevence sociálního vyloučení. V oblasti poskytování sociálních služeb můžou působit oproti předešlým subsystémům sociálního zabezpečení i nestátní poskytovatelé sociálních služeb. Mezi nestátní poskytovatele sociálních služeb můžeme zahrnout občany, či soukromé organizace. Legislativně jsou sociální služby ukotveny v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Sociální služby zahrnují:

- **sociální poradenství** (§37) – je základní činností v oblasti poskytování sociálních služeb. Rozlišujeme základní a odborné sociální poradenství. **Základní odborné poradenství** poskytuje obecné informace osobám při řešení nepříznivých životních situací. Každý poskytovatel sociálních služeb je povinný toto základní odborné poradenství poskytovat.

Odborné sociální poradenství je určeno specifickým potřebám jednotlivým cílovým skupinám obyvatelstva prostřednictvím poraden pro oběti trestných činů, občanskoprávních poraden nebo manželských a rodinných poraden. Poskytuje rovněž práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktům ve společnosti.

- **Služby sociální prevence** (§53) - napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. **Mezi služby sociální prevence** ve vztahu k naší problematice patří telefonická krizová pomoc, azylové domy, domy na půli cesty, krizová pomoc a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.

V § 33 zákona o sociálních službách jsou **formy poskytování sociálních služeb** uvedeny:

- **pobytové služby** – jsou spojené s ubytováním v zařízeních sociálních služeb,
- **ambulantní služby** – jsou služby, za kterými daná osoba dochází a nejsou spojeny s ubytováním,
- **terénní služby** – jsou poskytovány v přirozeném sociálním prostředí.

Dům na půli cesty (§ 58)

Poskytují zpravidla ubytovací služby osobám do 26 let, které zletilostí opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné péče, případně z jiných zařízení určených pro péči o děti a mládež. Služba směřuje k posílení vlastních kompetencí uživatelů, k rozvoji jejich schopností, dovedností, s cílem začlenit je do běžné společnosti. Služba je poskytována na základě smlouvy o poskytování sociální služby a to nejprve na tříměsíční zkušební dobu, následně je prodlužována na dobu zpravidla nepřesahující zmíněný jeden rok. Pobyt – smlouvu lze v individuálních případech prodloužit na dobu přesahující jeden rok, například z důvodů studia.

Služba poskytuje tyto činnosti:

- **poskytnutí dočasného ubytování a využívání jeho vybavení**, které se mohou u jednotlivých poskytovatelů drobně odlišovat. Vytvořené podmínky a materiálové vybavení by mělo směřovat k zajištění úklidu, praní a žehlení osobního prádla, výměny ložního prádla, tak, aby se vytvořené podmínky co nejvíce přiblížily přirozenému prostředí;
- **zprostředkování kontaktu se společenským prostředím**, podpora a pomoc při obnovení kontaktu s rodinou, podpora

při zprostředkovávání ostatních kontaktů vedoucí k sociálnímu začleňování a pomoc při využívání běžně dostupných informačních zdrojů;

- **sociálně terapeutické činnosti**, činnosti, které vedou k udržování či posilování osobních a sociálních schopností a dovedností a podporují sociální začleňování osob do společnosti;
- **pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí**, mezi které patří pomoc při jednání s úřady, institucemi, zaměstnavateli či školou. Psychická podpora při doprovázení včetně zprostředkování jiné odborné pomoci (psychiatrická, právní).

V průběhu poskytování služby jsou s klíčovým pracovníkem sestaveny individuálně potřeby a cíle, které se v průběhu jednoho roku, kdy služba trvá, vyhodnocují. Mnohdy je potřebné pracovat na etapizaci problémů a naplánovat jednotlivé kroky postupu. Klíčový pracovník staví na dosavadních znalostech a dovednostech uživatele a poskytuje mu podporu v souladu s jeho potřebami. Výše úhrada služby se liší u každého poskytovatele dle možností ubytování, které nabízí.

Azylové domy (§ 57)

Poskytují ubytování na přechodnou dobu osobám, které se ocitly v nepříjemné sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Přechodná doba je opět i v tomto případě na jeden rok. Azylové domy jsou zaměřené na konkrétní cílové skupiny. Jedná se o azylové domy pro matky s dětmi, azylové domy pro ženy a azylové domy pro muže. Tato služba není primárně určena dětem opouštějící školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, ale splňuje kritérium pro řešení nepříznivé sociální

situace při ztrátě bydlení. I v tomto případě je uplatňován individuální přístup pracovníků ke klientům a podpůrná činnost klientů při hledání následného bydlení, jednání s úřady, institucemi, pomoc při vytváření vhodných vztahů a podobně. Výše úhrady za službu se liší dle poskytovatele služby.

Nízkoprahové zařízení pro mládež (§ 62)

Nízkoprahová zařízení poskytují ambulantní popřípadě terénní služby určené dětem a mládeži do 26 let, která je ohrožena společensky nežádoucími jevy. Cílem je umožnit se lépe orientovat ve svém sociálním prostředí a předcházet tak vzniku nepříznivých sociálních a zdravotních rizik spojená s jejich způsobem života. Služba může být osobám poskytována anonymně. V rámci služby jsou poskytovány tyto základní činnosti:

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- sociálně terapeutické činnosti,
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Krizová pomoc (§ 60)

Je poskytována formou terénní, ambulantní nebo pobytovou službou na přechodnou dobu osobám, které se ocitli v ohrožení zdraví či života a nemohou přechodně řešit svoji nepříznivou sociální situaci vlastními silami. Služba zprostředkovává tyto základní činnosti:

- poskytnutí ubytování,
- poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,
- sociálně terapeutické činnosti,

- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Telefonická krizová pomoc (§ 55)

Telefonická krizová služba je terénní službou, je nabízena na přechodnou dobu osobám, které se ocitly v situacích ohrožující zdraví, či život a takovéto nežízlivé sociální situace nejsou schopni řešit vlastními silami.

K těmto službám patří kupříkladu Linka důvěry, Krizová linka Centra psychologické pomoci, SOS linka ROSA a jiné.

Sociálně-právní ochrana dětí

Poslední ze subsystémů sociální pomoci je *„Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním“*. (mpsv.cz(online)2016)

Tato sociálně-právní ochrana náleží všem dětem bez rozdílu státní příslušnosti, které se v danou dobu nacházejí na území České republiky. Upravuje ji zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí - novela - zákon č. 401/2012 Sb. Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti (§ 6):

a) jejichž rodiče

1. zemřeli,

2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo

3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti;

b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, žijí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;

d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;

f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;

g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;

h) které jsou žadatelky o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu;

pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu, nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

Sociálně-právní ochrana dětí pečuje o děti do 18 let. Dítě, které odchází z rezidenčního prostředí a má zájem být i nadále vedeno v agendě sociálně-právní ochrany dětí a využívat její podpory, přechází do agendy pro dospělé – kurátoři pro dospělé.

3.5 Legislativní rámec přípravy na vstup do samostatného života

Oporu v zákoně pro odchod dítěte z ústavní péče, respektive z dětského domova nalezneme v zákoně č. 109/2002 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů* (dále jen zákon č. 109/2002 Sb.) Zákon dále uvádí:

Podle §24, ods. 1. tohoto zákona, je povinností ředitele zařízení informovat v zájmu zaručení návaznosti péče příslušný obecní úřad obce o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení, a to v termínu nejméně 6 měsíců před propuštěním dítěte. Zároveň je ředitel povinen umožnit dítěti, které má být propuštěno ze zařízení z důvodu zletilosti, jednání se sociálním kurátorem.

Podle § 24 odst. 5 ukončí ředitel zařízení pobyt dítěte v zařízení, dosáhne-li dítě zletilosti, pokud v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání, nebo dosáhne-li věku 19-ti let, byla-li mu prodloužena ústavní výchova, pokud v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání. Tento příklad odchodu z DD uvádím i v praktické části této práce, v kapitole *Kazuistiky*.

Podle §33 *“Dítěti, jemuž byl ukončen pobyt v zařízení z důvodů uvedených v § 24 odst. 5 písm. b) a c), se podle jeho skutečné potřeby v době propouštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem poskytne věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek. Dále se dítěti ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí poskytuje poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce, a dále je dítěti i po opuštění zařízení poskytována poradenská pomoc při řešení tíživých životních situací.”* V Dětském domově ve Frýdku – Místku je tento finanční příspěvek stanoven ve výši 25.000,- Kč. Podrobněji se o tomto finančním příspěvku zmiňuji v praktické části této práce, v kapitole *Motivační program DD*.

V případě, že mladistvý hodlá zůstat v zařízení i po dovršení 18-ti let a soustavně se připravuje na budoucí povolání a je nezaopatřená osoba, nejdéle však do 26-ti let, má možnost ředitele požádat dle § 24 odst. 4 a ředitel uzavřít smlouvu o prodlouženém pobytu v zařízení podle § 2 odst. 6 s touto osobou. Tento příklad uvádím i v praktické části této práce, v kapitole *Kazuistiky*.

V případě již zmiňovaného §2 odst. 6 se může dítě, na základě žádosti o poskytnutí plného přímého zaopatření, vrátit zpět do zařízení do jednoho roku a uzavřít smlouvu s ředitelem o prodlouženém pobytu v zařízení, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání a je nezaopatřenou osobou.

Bližší specifikaci podmínek pro vstup do samotného života upravuje *vyhláška 438/2006 Sb., Vyhláška kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních která uvádí, že v zájmu přípravy na budoucí samostatný život dítěte může být v zařízení zřízena jedna nebo více samostatných bytových jednotek pro ubytování jednotlivých dětí nebo nejvýše tříčlenné skupiny dětí, které se připravují na odchod ze zařízení. Do těchto bytových jednotek mohou být umístěny děti starší 16-ti let podle kritérií a za podmínek stanovených vnitřním řádem zařízení, (§2, odst. 6.)*

4. Výzkumné šetření

V praktické části práce představuji proces přípravy dítěte na osamostatnění se dítěte a odchod z ústavního zařízení. Po dlouhém zvažování a návštěv několika zařízení, jsem si zvolil dětský domov v Moravskoslezském kraji. Jak jsem již uvedl v teoretické části práce, děti v dětském domově často žijí i několik let, což do velké míry znesnadňuje jejich následný odchod. Na druhou stranu, má zařízení, jeho zaměstnanci a spolupracují organizace prostor pro práci s dítětem a jeho přípravu na samostatný život.

Do dané problematiky se snažím hlouběji proniknout prostřednictvím zúčastněného pozorování, jehož velkou výhodou je možnost sledovat celý proces práce zaměstnanců a chování dětí přímo v dětském domově. Pro lepší orientaci v této problematice využiji analýzu osobní a pedagogické dokumentace dítěte s následným vypracováním kazuistik. Z pedagogické dokumentace budu rovněž vyhodnocovat program rozvoje osobnosti dítěte a své osobní zkušenosti formou příkladu dobré praxe.

4.1 Metodologie výzkumného šetření

Jako metodu výzkumného šetření jsem tedy zvolil případovou studii, konkrétně případ dobré praxe, jako jednu z metod kvalitativního výzkumu, který je hojně využíván v humanitních vědách a umožňuje intenzivnější šetření výzkumného problému. Kvalitativní výzkum vychází z interpretativních paradigmat a jeho základním cílem proto je porozumět sociální situaci. V centru pozornosti kvalitativního výzkumu je člověk v jeho každodennosti. (Hendl, 2005) Hlavním úkolem bylo zjištění stanovených cílů a získání náhledu do problematiky prostřednictvím zpracovaných kazuistik, které vycházely z osobní a pedagogické dokumentace dětí umístěných

v dětském domově a prostřednictvím metody zúčastněného pozorování, kdy jsem mohl vidět celý proces práce pedagogických i sociálních pracovníků v dětském domově.

Případová studie – kazuistika, je zcela obvyklou metodou v sociální práci, kdy je studován jeden či více podobných případů za účelem porozumění případům podobným.

4.2 Stanovení cílů

Hlavním výzkumným cílem mé praktické části je zjistit, jakým způsobem je **realizován proces přípravy na samostatný život v dětském domově?**

Výzkumný cíl je blíže specifikován těmito výzkumnými otázkami:

- Jaké nástroje využívá dětský domov při přípravě mladistvých na samostatný život?
- Kdo ze zaměstnanců se na tomto procesu podílí?
- Jaké možnosti využití sociálního systému má mladistvý při odchodu z dětského domova?
- Jakým způsobem jsou mladiství motivováni k zapojení do tohoto procesu?
- Kam mladiství odcházejí z dětského domova?
- Jaké překážky se objevují v přípravě mladistvých na samostatný život?

4.3 Dětský domov Frýdek - Místek

Jak jsem uvedl již v úvodu, rozhodl jsem se zaměřit svůj výzkum na dětský domov. S ohledem na propracovaný systém přípravy dítěte na odchod ze zařízení, jsem si zvolil zařízení ve Frýdku-Místku. Důležitou podmínkou byla rovněž vstřícnost vedení i zaměstnanců zařízení.

Prezentované informace o zařízení jsem získal zúčastněným pozorováním, studiem materiálů – vnitřní řád zařízení, výroční zprávy a statistické údaje MŠMT.

Dětský domov ve Frýdku–Místku je zařízením rodinného typu, které již zmiňuji v teoretické části této práce v kapitole o ústavních zařízeních. Zařízení s celkovou kapacitou 56 míst je největším zařízením tohoto typu v Moravskoslezském kraji. Tento typ školského zařízení jsem si vybral záměrně. Jak již uvádím v teoretické části této práce, je dětský domov zařízením, které pracuje s dětmi v nejdélším časovém horizontu v rámci jejich ústavní výchovy. Zároveň je to podle Gottwaldové (Gottwaldová a kol., 2006) jedno z mnohých rizik ústavní péče. Konkrétní dětský domov jsem si vybral právě z důvodů, jakým způsobem pracuje při procesu přípravy dětí na samostatný život a jakým způsobem se snaží potlačovat tato možná rizika ústavní péče.

Dětský domov je rozdělen do dvou budov, kdy v hlavní budově je umístěno šest rodinných skupin a každá má k dispozici svou rodinnou jednotku pro osm dětí. Do dětského domova jsou umisťovány převážně děti předškolního, školního věku a středoškoláci. Součástí zařízení je odloučené pracoviště s názvem „Domeček“, kde je zřízena jedna rodinná skupina, která zároveň plní funkci cvičného bytu pro mládež, které se svým věkem blíží plnoletosti, či si dobrovolně prodlužuje pobyt na dohodu po skončení ústavní výchovy. O této formě cvičných bytů se budu zmiňovat v další kapitole praktické části této práce.

V hlavní budově je umístěna kuchyně dětského domova, která přes týden zajišťuje kompletní stravování dětí. O víkendu je tato činnost převedena na pedagogický personál, který s dětmi v rodinných skupinách realizuje víkendové vaření.

Dětský domov je umístěn v okresním městě, které nabízí dostatečně velkou nabídku základních a středních škol, které děti přes týden navštěvují. Rovněž město této velikosti nabízí i mnoho kulturních a sportovních vyžití a možnost navštěvovat širokou škálu mimoškolních zájmových činností. Dětský domov pravidelně realizuje víkendové a prázdninové pobyty a je zapojen do mnoha projektů, o kterých se budu zmiňovat v další kapitole této praktické části.

4.4 Nástroje a pracovní postupy uplatňované v procesu přípravy na samostatný život

Dítě umístěno v ústavní péči v mnohých lidech z řad laické veřejnosti, ale často i v samotných umístěných dětech, vyvolává pocit, že má být opečováváno. Mnohdy tento pocit umocňuje ještě fakt, že dítě v ústavní péči je v plném materiálním zaopatření státu. Školská zařízení jsou důsledně kontrolována, zda naplňují tyto své povinnosti, zda nedochází k porušování práv dětí, zda není dítě příliš omezováno atd. Rovněž se ve větší, či menší míře objevují rizika ústavní péče, která zmiňuji v kapitole s tímto názvem v teoretické části, jako například hospitalismus a psychická deprivace, o které hovoří Matějček a Gottwaldová, která v této spojitosti dále hovoří o pasivitě a lhostejnosti dětí z institucionální péče, které nejeví zájem o svou budoucnost. Toto je jen krátký výčet faktorů, které mohou negativně ovlivňovat přípravu mladistvých na samostatný život. Pokud se k tomu přidá ještě profesní, ale i lidské selhání zaměstnanců daných institucí, je celý proces neefektivní a selhávající.

Pro příklad dobré praxe, jsem si vybral zařízení dětského domova ve Frýdku-Místku, kde jsem se mohl osobně seznámit, jak se snaží s těmito nepříznivými faktory vypořádat a v maximální míře naplnit přípravu mladistvých, kteří se chystají opustit ústavní zařízení a vstoupit do

samostatného života. Dětský domov ve své práci nespolehá jen na své možnosti, ale aktivně využívá nabídek ostatních státních i nestátních neziskových organizací, které svými kroky napomáhají ke zmírnění dopadů institucionální výchovy a přípravy na samostatný život.

V dalších podkapitolách se budu věnovat jednotlivým nástrojům a postupům, které jsou v dětském domově implementovány a mají napomáhat úspěšné přípravě dětem na samostatný život.

Hostitelská péče

Jedná se o dlouhodobé a opakující se kontakty dítěte žijícího v dětském domově s rodinou či jednotlivci, kteří nejsou biologickými příbuznými dítěte. Nejčastěji je realizovaná u dětí starších 10 let, kterým se nedaří zprostředkovat pěstounská péče. Účelem je poskytnout dítěti možnost navázat citový vztah, možnost zažít fungování běžné rodiny a vztahů v ní, zažít úspěch a rozšířit společenské zázemí dítěte.“ (zdroj internet <https://dejmedetemrodinu.msk.cz/premyslim-o-nrp/hostitelska-pece/>)

Hostitelská péče má v České republice dlouholetou tradici, i když se neopírá o žádnou legislativu, je vykonávána živelně, z řad nadšenců a altruistických lidí. Dětský domov ve Frýdku – Místku spolupracuje aktuálně s dvěma hostitelskými rodinami, kde tráví děti jak víkendy, tak i rovněž prázdninové pobyty. V tomto případě není hostitelská rodina vnímána jen jako příležitost pro děti, které nemají možnost díky nedostatečnému rodinnému zázemí odjet na víkend mimo dětský domov, ale především jako možnost vidět v reálném chodu rodinu a její zázemí. Mít možnost učit se a přejímat i jiné sociální zkušenosti, modely a učení, než se kterými se mělo dítě do té doby možnost setkat, či se setkává v dětském domově.

Cvičné bydlení – detašované pracoviště „Domeček“

Detašované pracoviště „Domeček“ plní funkci cvičného bydlení v rámci dětského domova již sedmým rokem. V rodinném domě je umístěna jedna rodinná skupina, do které mohou být umístěny děti před dovršením zletilosti nebo ty, které si dobrovolně prodlužují pobyt v zařízení na dohodu. Na umístěné děti jsou kladeny větší nároky v rámci soběstačnosti v denních činnostech, mezi které patří pravidelné nákupy zabezpečující chod rodinné skupiny, zajišťování celodenní stravy po celý týden, úklidu, plánování chodu skupiny ve vztahu k individuálním požadavkům dětí – návraty ze škol, brigády a volný čas. Vyšší nároky na samostatnost jsou kladeny i na školní vzdělávání a přípravu. Samozřejmostí je i předpoklad aktivního zapojování do brigád v rámci volného času dětí. Další oblastí v rámci přípravy dětí na samostatný život v této skupině je finanční gramotnost, kdy děti disponují fiktivním rozpočtem a učí se do něj zapojovat veškeré výdaje za jejich domácnost – rodinnou skupinu ve vztahu k nastavenému příjmu.

V neposlední řadě je to pro dětský domov prostředí, v kterém děti nacházejí nový rozměr socializace. Učí se žít ve skupině, spolupracovat, vnímat a respektovat potřeby ostatních. Učí se novým sociálním dovednostem a novým sociálním rolím. Vytváří se zde nová vrstevnická skupina, která je dle Matouška (1999) hlavním prostředkem k nalezení vlastní identity.

Programy NNO implementované v DD

Tyto programy nestátních neziskových organizací často významně doplňují a podporují snahu dětských domovů pečující o děti v ústavní péči v oblasti primární péče, profesní přípravy, zkvalitnění trávení volného času a přípravě dětí a mladistvých na samostatný život. Svými programy usnadňují dětem v ústavní péči jejich zapojení do společnosti. Nabízené činnosti vedou k podněcování pozitivních vazeb mezi vrstevníky, napomáhají potlačovat

stereotypní prostředí DD. Díky tomu napomáhají snižovat rizika ústavní péče popsané v teoretické části této práce.

Program „Kompas“ – komunikace, partnerství, spolupráce – program je orientován na primární prevenci rizikového chování mládeže. Důraz je v programu kladen na aktivní zapojení všech účastníků a vychází z principu, že lidé si pamatují mnohem lépe to, co dělají, než to, co slyší, nebo vidí. Proto lektorky využívají metody tzv. „role-play“, neboli praktické procvičování určitých situací a dovedností, práci v malých skupinách, simulaci vzorových rolí a také tzv. brainstorming neboli hledání možných řešení. (zdroj internet: <http://www.frydekmistek.cz/cz/obcan/0687225-kompas-pomaha-hledat-cestu.html>)

Obchůdky s Albertem – umožnit dětem a mládeži ze sociálně ohroženého prostředí hlubší porozumění procesu cesty konkrétního výrobku, od jeho výroby až po jeho prodej. Projekt dětem přiblíží, co všechno musí výrobce a prodejce vzít v potaz, pokud chce být úspěšným obchodníkem. V neposlední řadě projekt praktickou formou prohlubuje znalosti finanční gramotností dětí. (zdroj internet: <http://www.nadacnifondalbert.cz/stranka/grantove-programy/obchudky-s-albertem-vyzva>)

Projekt „Postav se na vlastní nohy“ – projekt nestátní neziskové organizace Spolu dětem, která své aktivity směřuje na děti vyrůstající v dětských domovech a v pěstounské péči. Děti se pomocí zážitků učí rozpoznávat různé situace a chápat, jak v nich jednat. S mladými lidmi pracujeme interaktivními metodami a nácvikem praktických dovedností. Setkávání probíhá formou víkendových workshopů. Děti procházejí světem bydlení, financí a práce. Navštěvují firmy zapojené

do projektu, zkoušejí si pracovní pohovor u personalistů daných firem a navštěvují některé návazné sociální služby a jejich poskytovatele.

(zdroj internet: <http://www.spoludetem.cz/files/spoludetem-f94334dde1ca70e700e7fc80988317c8/16-12-2015-postav-se-na-vlastni-nohy-zpravodaj-012015.pdf>)

„Dejme dětem šanci“ - nezisková organizace svými projekty pomáhá dětem a mladým lidem z dětských domovů na jejich cestě k samostatnosti. Usnadňujeme jim úspěšné začlenění do společnosti po opuštění dětského domova. Hledáme pro děti podporovatele, patrony, přátele, zaměstnavatele a dárce. Ve spolupráci s vedením dětských domovů zařazujeme do našich projektů děti, pro které je vaše podpora potřebná. Dětský domov je zapojený do těchto projektů: „Podporuj mě“ ... aneb adoptce „na blízko“, „Najdi si mě...“, „Přál(a) bych si...“ a „Pomoz mi do života...“

(zdroj internet: <https://www.dejmedetemsanci.cz/>)

Dobrovolnické programy - zde patří program **„Doučování“** – jedná se o dobrovolnický program zapsaného spolku S.T.O.P., který působí v dětském domově v rámci doučování dětí. Dobrovolník z této organizace dochází do dětského domova a dle potřeby doučuje jedno dítě nebo skupinky dětí z daného předmětu v rozsahu základní a střední školy. Tato aktivita je bezplatná. Zdroj: <http://www.sdruzeni-stop.cz/doucovani/>

Mezi další dobrovolnické činnosti patří aktivity obecně prospěšné společnosti Adra, pobočka ve Frýdku – Místku, která realizuje po vzájemné dohodě jednorázové akce v dětském domově

s dobrovolníky.

(Zdroj internet:

<https://www.adra.cz/dobrovolnictvi/frydekmostek>)

Nadační fond Hyundai – kde prostřednictvím grantových řízení podává DD své projekty pro rozvoj svých vzdělávacích aktivit, především pro realizaci řídičských průkazů. (Zdroj internet: <http://www.nadacnifondhyundai.cz/>)

Případová konference

Případová konference je plánované a koordinované společné setkání všech, kteří představují, nebo mohou představovat, podpůrnou síť pro dítě a jeho rodinu. Slouží k vyzdvižení silných stránek u dětí v péči rodičů i ústavních zařízeních. Realizuje se v případech, kdy dítě odchází zpět do rodinného prostředí i v případech, kdy cílem je výměna informací, zhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, hledání optimálního řešení a plánování společného postupu, který povede k naplňování potřeb dítěte. Případové konference jsou vhodné v situaci: pokud existuje vysoká míra ohrožení dítěte či dětí v rodině, když je potřeba vyhodnotit situaci rodiny, či dítěte a získat informace z více stran a získat různé úhly pohledu na daný případ, když je rodina, či dítě v péči více organizací a je třeba nastavit jednotný postup a poskytované služby začít koordinovat, když je třeba přijmout zásadní rozhodnutí v životě dítěte a rodiny, např. odebrání dítěte z rodiny, zrušení nařízené ústavní výchovy apod. Zdroj internet: www.mpsv.cz)

V DD případovou konferenci připravuje sociální pracovník, který jedná na základě potřeby ze strany DD, či naopak z potřeb třetích stran. Pro všechny zúčastněné strany je to vždy výměna informací a společné plánování postupů u konkrétního dítěte. V DD se tento nástroj využívá převážně v situacích, která jsou spojená s nějakou významnou událostí

v životě dítěte, jako např. školní vzdělávání – přestup na novou školu, profesní orientace v dalším vzdělávání, ukončení, či naopak prodloužení ústavní výchovy v DD.

Program rozvoje osobnosti dítěte (PROD)

Program je realizován v písemné formě a na tvorbě tohoto dokumentu, který provází dítě po celou dobu umístění v zařízení. Na tvorbě programu se podílejí pedagogičtí pracovníci ve spolupráci s dítětem. Stanovuje střednědobé a krátkodobé cíle v péči o dítě v ústavním zařízení pro výkon ústavní a ochranné péče. Průběžně aktualizuje cíle a potřeby dítěte a dvakrát ročně tento postup vyhodnocuje. Obsahuje tyto oblasti: osobní charakteristiku, vztah k lidem, kontakt a vztahy s rodinou nebo jinými blízkými osobami, sebeobslužné dovednosti, vztah k povinnostem v zařízení, školní dovednosti a vzdělávací potřeby, zájmy, kroužky a profesní orientaci, další významné oblasti u dítěte a jeho přání. V rámci tohoto programu zařízení vyhodnocuje potřeby dítěte pro samostatný život a nastavuje postupy k podpoře úspěšného přechodu dítěte do samostatného života. Dítě je provázeno v plánování a přípravě zejména těchto oblastí: vzdělávání, ubytování, zaměstnání, správa financí a možnosti podpory (např. sociální dávky), jednání s úřady péče o zdraví, atd. (zdroj internet www.msmt.cz).

Běhounková (2012, str. 147) uvádí že „Jeho cílem je vybudování účinného vztahu a v návaznosti na něj zajistit pro dítě podporu, která v sobě bude spojovat výchovné, terapeutické i sociální přístupy. Tím se zlepší příležitost dítěte či mladistvého pro vstup do samostatného života, společnosti, získání práce a následně i kvalita jeho života.“

V dětském domově se jedná o dlouhodobý a cílený proces, který začíná samotným příchodem dítěte do zařízení, je nastaven vždy na aktuální školní

rok a jednotlivé PRODY na sebe chronologicky navazují. PROD obsahuje základní informace o dítěti včetně informací o participujících osobách. V případě DD se může jednat o zákonné zástupce dítěte, kteří ale dle zkušeností vychovatelů se na tomto procesu podílejí jen v ojedinělých případech a v omezené míře. Další pracovníkem participujícím na tomto dokumentu je sociální pracovník zařízení. Samotný dokument vytvářejí skupinový vychovatelé, kteří mají dané dítě v rodinné skupině a dítě s tímto dokumentem seznamují a dále s ním pracují. Rovněž jsou odpovědní za jeho vyhodnocování, kterého se rovněž účastní dítě a metodický pracovník diagnostického ústavu, v jehož síti se zařízení nachází. Hodnotí se každé pololetí školního roku.

PROD obsahuje souhrn potřeb v předem stanovených oblastech, které uvádím na začátku této podkapitoly, jejich možnosti, definice krátkodobých a střednědobých cílů. Při jeho tvorbě zapracovávají skupinový vychovatelé tři základní úkoly do tohoto dokumentu. Jedná se o aktuální zhodnocení stavu dítěte, dále identifikují potřeby dítěte s nastavením cílového stavu a v neposlední řadě samotná realizace PRODu, kde se zaznamenávají jednotlivé kroky a jejich dopad na dítě. Poslední část slouží k vyhodnocování efektivity plánů.

Nejedná se jen o soubor praktických dovedností, sebeobslužných činností, ale týká se také posilování sociálních dovedností, žádoucí úrovně komunikace, řešení mezilidských vztahů v interakci s okolím. Zahrnuje individuální i skupinové činnosti, které vedou k naplňování výše uváděných dovedností.

Prostředí DD se svou strukturou hodně blíží rodinnému prostředí. Dítě každé ráno odchází do školy, odpoledne se z ní vrací zpět do DD, probíhá trávení volného času, příprava do školy atd. A v této rovině se snaží DD

rozvíjet přípravu dítěte po dobu pobytu v zařízení a zároveň jej připravovat na samostatný život. Spousta cílů je u dětí zaměřena na praktické úkony běžného života, jako je například zvládnutí osobní hygieny, samostatnost v oblékání či péči o své oblečení. Zvládnutí cesty do školy a zpět, kdy se hodnotí, zda dítě zvládá jízdu MHD, orientuje se v jízdnicích řádech či dopravních značkách. Zvládání péče o domácnost, od nákupů potravin či oblečení, sestavování jídelníčku, úklidu a plánování těchto činností s ostatními dětmi ve skupině. Děti si prakticky nacvičují komunikaci na úřadech při jednoduchých úkonech, od vyřizování jízdenek, odesílání složenek či vyřizování dokladů nebo komunikace s lékařem.

Ve cvičném bydlení na detašovaném pracovišti „Domeček“ se děti starají o zahradu, a proto je PROD rozšířen i o další činnosti, jako je zahrádkaření, výsadba zeleniny a její zpracování.

Jednotlivé cíle se stanovují u dětí individuálně vzhledem k jejich věku a aktuálních potřeb a přidávají se další navazující činnosti, které rozšiřují přípravu na samostatný život po odchodu ze zařízení.

Motivační program DD

Motivační program je zaměřen na celý pobyt dítěte v zařízení, rovněž tedy na PROD a na přípravu na samostatný život po ukončení ústavní péče. Dětský domov upravuje ve svém vnitřním řádu možnosti čerpání jednorázového peněžitého příspěvku nebo věcné pomoci, kterou má dítě možnost obdržet od DD, pokud dosáhne zletilosti a odchází ze zařízení. Jedná se o maximální částku 25 000,- Kč. Zákon č. 109/2002 Sd., o *výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů* (dále jen zákon č. 109/2002 Sb.) blíže nespecifikuje za jakých bližších podmínek se má v jaké částce vyplácet dítěti. Z tohoto pohledu mi úprava ve

vnitřním řádu DD přijde motivační a jasně nastavená. S takto nastaveným pravidlem se setkávám u zařízení tohoto typu prvně. Dohoda mezi ředitelem DD, dítětem a jeho vychovatelem upravuje formu výplaty, tedy jestli bude věcná, či peněžitá. Je zde definováno pět posuzovaných oblastí:

- **způsob ubytování dítěte po odchodu z DD** (samostatný byt mimo rodinu - podnájem, ubytovna);
- **zdravotní znevýhodnění dítěte** (zdravotní, tělesné, smyslové, mentální apod., jehož následkem má dítě ztíženou situaci při zapojení do samostatného života);
- **osobní postoj dítěte k práci** (iniciativní zájem o nastoupení do trvalého pracovního poměru, přístup k práci v DD, brigády);
- **chování v DD** (chování odcházející nezaopatřené osoby z DD za poslední rok jeho pobytu);
- **ochota ke spolupráci s DD a s organizacemi** (které se podílejí při odchodu dítěte na jeho zapojení do samostatného života).

Pro poskytnutí pomoci v maximální zákonné výši (25 000 Kč) je rozhodující naplnění minimálně 3 z uvedených hledisek. Pokud jsou naplněna pouze hlediska 2 nebo méně, DD dítěti poskytne věcnou pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek do výše 10 000 Kč.

(zdroj: Vnitřní řád DD F-M) zdroj: <http://www.ddnahrazi.cz/dokumenty>

Obdobně je tomu tak u dětí, které si prodlužují pobyt v DD na základě dohody o prodloužení pobytu. *Při závažném porušení ustanovení Smlouvy o prodlouženém pobytu v zařízení ze strany zletilé nezaopatřené osoby, které má za následek ukončení této smlouvy ze strany DD a odchod této osoby z DD, je této osobě*

poskytnuta věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek pouze do výše 10.000,- Kč. (zdroj: Vnitřní řád DD F-M)

4.5 Zaměstnání

Tato otázka se u dětí v DD řeší dlouhodobě a začíná vhodným výběrem studijního oboru pro dané dítě. I když i v tomto ohledu to neznamená záruku získání práce. Dobrou přípravou pro děti z DD je jejich aktivní přístup ve vyhledávání brigád. Jednak dítě získává určité pracovní návyky, které uplatní v každém zaměstnání i mimo svůj vystudovaný obor a zároveň získává určitý fond kontaktů, které může oslovit ve vhodnou dobu. Dalším nástrojem, který může pomoci dítěti získat v budoucnu zaměstnání, jsou programy, které se realizují v dětském domově. Mnohdy jsou právě zaměřeny tímto směrem a nabízejí praktický nácvik pohovoru uchazeče o zaměstnání nebo přímo nabízejí odborné stáže ve sponzorských firmách. V rámci PRODu se děti učí jak psát životopis a motivační dopis. Učí se vyhledávat informace o zaměstnání na internetu a používat komunikační média.

4.6 Bydlení

„Bydlení patří mezi nejvýznamnější lidské potřeby a práva, vytváří základní podmínky pro celoživotní realizaci každého občana, jde o soubor činností, které souvisí s užíváním obydlí“ (Krebs, 2007, s. 249.)

Otázka bydlení se u dětí u ústavní péči řeší dlouhodobě, s nadsázkou lze říci, že první otázky ohledně toho, kam dítě půjde dál, vyvstávají mnohdy při samotném umístění dítěte do zařízení. V případě, že se blíží termín ukončení pobytu dítěte v DD na základě zletilosti, či ukončení dohody s ředitelem zařízení, řeší se i otázka dalšího bydlení. Jak jsem již uvedl v teoretické části této práce, problematiku řeší sociální pracovník minimálně

6 měsíců před odchodem dítěte. V praxi se ukázalo, že vzhledem ke kapacitě daných zařízení, je potřeba tuto otázku řešit mnohem dříve. Obzvláště u domů na půli cesty je ideální doba jeden a více let dopředu. Ve Frýdku-Místku provozuje dům na půli cesty nezisková nestátní organizace Bílý Nosorožec. Jedná se o službu, kterou zmiňuji v teoretické části práce, v kapitole *Sociální služby*. Ve školním roce 2016/2017 a 2017/2018 tuto pobytovou službu využilo jedno dítě opouštějící DD Frýdek-Místek. V současné době se trendy bydlení u těchto dětí mění a ti, kteří neodcházejí zpět do rodin, volí raději cestu nájemního bydlení, kdy do těchto bytů odcházejí se svými partnery či kamarády. Tato forma nájemního bydlení ovšem představuje potřebu finančních zdrojů konkrétního dítěte. Některé děti disponují vlastními úsporami, některé děti mají sirotčí důchody a některé děti se snaží získávat tyto prostředky z brigád nebo trvalého zaměstnání. V mnohých případech to má negativní dopad na jejich studium na střední škole, které ukončují, když nejsou schopni zvládat práci a studium zároveň. U dětí pobírající sirotčí důchody často hrozí jejich neoprávněné pobírání v situacích, kdy již nestudují a přesto důchod pobírají, ten je po nich zpětně vymáhán.

Tomuto trendu, kdy dítě při odchodu z ústavního prostředí volí raději nájemní bydlení, se přizpůsobila i práce sociálního pracovníka dětského domova. U dětí, které disponují vlastními příjmy, mezi které v těchto případech patří sirotčí důchody či stanovené výživné, se je snaží zúročit a uzavírají se souhlasem dítěte stavební spoření, které bude v budoucnu sloužit k řešení bytové situace u dítěte při opouštění ústavního prostředí.

V návaznosti na teoretickou část této práce může dítě v problematice bydlení čerpat tyto dávky - příspěvek na bydlení;

- doplatek na bydlení.

Jejich přiznání je na posouzení daného případu a podmínek pro splnění, které jsou uvedené v teoretické části této práce, v podkapitole *Státní sociální podpora*.

4.7 Práce sociálního pracovníka

Jak už uvádím v teoretické části této práce je sociální pracovník v kontaktu s dítětem od prvního okamžiku jeho umístění v DD. Je participující osobou při tvorbě PRODu dítěte a od začátku vstupuje do procesu přípravy dítěte na samostatný život. Eviduje jeho osobní dokumentaci, společně s dítětem řeší jeho případné oddlužení, které mohlo dříve vzniknout neuhrazením poplatků za komunální odpad, či jinou nezaplacenou pokutou. Je nápomocný při sepisování žádostí o splátkový kalendář, či žádost o odpuštění úroků z prodlení. V případě, že dítě pobírá sirotčí důchod, je jeho správcem, řeší s dítětem finanční stránky jeho výdajů, případně spolu zakládají stavební spoření, které při ukončení ústavní péče pomůže dětem do začátku při řešení jejich bytové situace. Či jinak narovnáva jejich finanční nároky, třeba formou zpětných žádostí o ustanovení výše výživného. Napomáhá dětem v komunikaci s úřady, vyřizuje s nimi doklady, jako jsou občanské průkazy či cestovní pasy. Ale často se v DD stává další mnohdy neformální osobou, za kterou děti přicházejí si popovídat a svěřit se svými radostmi i trápením.

Při odchodu dítěte z DD mu předává jeho veškerou osobní dokumentaci, ústně i písemně jej upozorňuje co je potřeba a do jakého termínu udělat po opuštění DD. Předává mu veškeré kontakty na úřady i osoby, které mají co dočinění s konkrétním dítětem. Předává mu jeho úspory či jinou hotovost, kterou má dítě v úschově.

Na základě získaných informací v DD a v návaznosti na teoretickou část práce, kde v kapitole *Návazná sociální péče pro odcházející klienty DD*, popisují

mimo jiné systém dávek. Uvádím ty, o které dítě po opuštění ústavní péče může žádat, a to ve dvou případech.

Prvním případem je dítě, které je po odchodu z DD **studentem**. V tomto případě může požádat o dávky státní sociální podpory - přírůvek na dítě, příspěvek na bydlení a o dávky pomoci v hmotné nouzi - příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení (u doplatku na bydlení je podmínka, že musí mít nárok na příspěvek na bydlení). Dále má možnost žádat o dávky mimořádné okamžité pomoci – kdy je možné čerpat jednorázový příspěvek ve výši 1.000 Kč, na situace jako například úhrada za ztracený občanský průkaz, koupení pračky či jiného vybavení - vždy záleží na posouzení dávkové pracovnice, zda nárok přizná nebo ne. Toto posouzení je velice individuální u každého úřadu a nemusí se vždy shodovat. Úřad v tomto případě bude požadovat, aby dítě dostávalo od rodičů výživné. V případě, že ho rodiče nebudou platit, bude muset podat trestní oznámení pro neplacení výživného.

Druhý případ je, kdy dítě po odchodu z DD již **není studentem**. Musí se zaregistrovat na úřad práce a z dávek Státní sociální podpory může obdržet příspěvek na bydlení a z dávek Hmotné nouze příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc, výživné by nemělo být požadováno, spíše bude pobízen k aktivnímu vyhledávání práce.

4.8 Kazuistiky

Níže popsané kazuistiky vycházejí ze spisové dokumentace dětského domova ve Frýdku-Místku, do kterého byly tyto děti umístěny. Sběr dat probíhal ve školním roce 2017/2018. Prezentované kazuistiky dětí jsem zvolil záměrně. Mým cílem bylo obsáhnout všechny varianty odchodů dětí z dětského domova:

1. dítě zletí a odchází z DD;
2. dítě využije zůstat v DD na základě dohody.

V kazuistikách jsou zdůrazněny důvody vedoucí k nařízení ústavní péče, kontaktu dítěte s rodinou po dobu umístění v DD a samotný průběh pobytu dítěte v zařízení s důrazem na přípravu na další povolání a zhodnocení plánu rozvoje osobnosti dítěte (dále jen PROD) za poslední dva roky pobytu se zaměřením na přípravu na samostatný život po opuštění zařízení. Kazuistiky by mi tedy měli moci zodpovědět výzkumné otázky, jež jsem si položil. S ohledem na ochranu osobních údajů dětí jsou veškerá jména, zmiňována v kazuistikách, smyšlená.

Petra

Petra byla umístěna do dětského domova v roce 2014 s nařízenou ústavní výchovou. Důvodem k umístění byla nedostatečná péče, alkoholismus rodičů, toulky a nerespektování autorit. Společně s ní byla do zařízení umístěna i její nezletilá sestra Monika. Petře bylo v době umístění do DD 15 let. Zařízení opouští v roce 2017 a odchází zpět do rodiny. Ještě též rok se na základě §2, odstavce 6, zákona č. 109/2002 Sb. *O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů* vrací zpět do zařízení a uzavírá dohodu o prodlouženém pobytu v zařízení.

Petra pochází z manželského svazku a má další tři sourozence. Dohled nad rodinou byl ustanoven v roce 2011, kdy v této době ještě nezletilá sestra Petry, Pavla, upozornila na problémy v rodině pokusem o sebevraždu. Z šetření místního orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) vyplývá, že rodiče v nadměrné míře užívají alkoholické nápoje. Oba jsou

nezaměstnaní, žijí ze sociálních dávek. V té době rodina užívá obecní byt 2+1, kdy děti nemají dostatečné zázemí pro plnění školních povinností, ani dostatečné soukromí, jelikož se třemi nezletilými dcerami často přespává rodinný přítel, který se dlouhodobě zdržuje v bytě rodičů a v nadměrné míře s nimi užívá alkoholické nápoje. Domácnost je neudržována, chybí v ní základní potraviny a vybavení nábytkem. Petra, pokud dochází do školy, je velmi zanedbaná, nemá zajištěné základní školní pomůcky, má špatný prospěch. Rodina nezajišťuje ani obědy ve školní jídelně. Všichni sourozenci mají ve škole velkou míru neomluvených absencí a objevují se u nich psychické problémy.

S rodinnou je opakovaně nastavován plán ochrany dětí. Rodiče opakovaně slibují, že zahájí ambulantní léčení v organizaci Modrý kříž, své sliby ale nedodrží. Rodina nespolupracuje s OSPOD, všichni členové rodiny se navzájem kryjí, lžou a vymýšlejí si, domluva s nimi není možná. Až pod tlakem zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy se matka začala nejprve ambulantně léčit, poté v roce 2012 podstupuje léčbu v Psychiatrické nemocnici v Opavě. V této době pečuje o nezletilé děti babička otce, která byla ochotná převzít nezletilé do své péče a měla rovněž vytvořeny všechny podmínky k zajištění řádné výchovy dětí. Za této situace upustil soud od nařízení ústavní výchovy a svěřil nezletilou Petru a Moniku do péče babičky. Po svěření nezletilých dětí do péče babičky se postupem času u dětí objevuje velká citová deprivace, způsobená nezájmem rodičů. U Petry se domlouvá spolupráce se střediskem výchovné péče, kde Petra nedochází. Prohlubují se výchovné problémy a babička si opakovaně stěžuje na OSPOD na její problematické chování, kdy ji nezletilá nerespektuje, odmítá si plnit školní povinnosti. Stahuje k tomuto jednání její setru Moniku, často se obě toulají neznámo kde. Stejně tak i rodiče obou nezletilých dívek veřejně shazují autoritu babičky, nerespektují její péči a opakovaně děti tráví i několik dní

v bytě rodičů bez souhlasu babičky. Tyto problémy vyústily v roce 2013 k umístění Petry do Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kde strávila dva měsíce. Babička i nadále prohlašuje, že již není ze zdravotních důvodů schopna zajistit péči o nezletilé dívky a rodiče i přes intenzivní dohled OSPOD nejsou dostatečně motivováni ke zlepšení situace, neplní si své povinnosti a neřeší své problémy. Na základě podaného návrhu OSPOD rozhodl soud a nařídil ústavní výchovy u nezletilých dětí a svěřeni do péče dětského domova ve Frýdku-Místku.

Po umístění do dětského domova se Petra na prostředí a systém dětského domova adaptovala poměrně dobře. V kolektivu je spíše tichý pozorovatel, zpočátku byla nedůvěřivá a málo družná. Postupem času se její vztahy s ostatními dětmi zlepšily, je oporou pro svou sestru, se kterou byla umístěna společně do jedné rodinné skupiny. Po třech měsících od umístění se Petra dopouští několika útěků z dětského domova, kdy jako důvody uvádí, že chce utéct od všeho dění pryč. Na útěku u Petry dochází k sebepoškozování, kdy má řezné rány v oblasti předloktí. Toto Petra vysvětluje touhou se z útěku vrátit zpět, ale má strach. Dětský domov objednává Petru k dětskému pedopsychiatrovi. Celá situace sebepoškozování eskalovala hospitalizací dívky v městské nemocnici a na základě doporučení pedopsychiatra byla Petra umístěna na léčebný pobyt do Psychiatrické nemocnice v Opavě, kde strávila tříměsíční pobyt. Byla jí nastavena medikace, kterou užívá a je v péči pedopsychiatra. V květnu 2016 si Petra zažádala sama o hospitalizaci v psychiatrické nemocnici, kdy jako důvody uvádí vnitřní neklid. Chování Petry je i přes veškeré události dlouhodobě hodnoceno jako milé a vstřícné. Výchovné autority respektuje, a pokud je požádána, pracuje i nad rámec svých povinností. Petra se dlouhodobě nevěnuje žádnému zájmovému kroužku, ale i přesto se zapojuje do nabízených krátkodobých činností v zařízení. Nejraději tráví volný čas se

svými vrstevníky v rámci samostatných vycházek. Mezi její negativa patří časté lhaní. Buďto přímo lže, nebo má alespoň tendenci zamlčovat či zkreslovat informace. Zapírá do poslední chvíle, ustoupí, až jsou jí předloženy důkazy.

Petra je po dobu umístění v dětském domově v kontaktu se svou rodinou. V zařízení jí navštěvuje matka, babička a občas se dostaví i otec. Petra se svou setrou jezdí na víkendové pobyty k tetě či babičce otce, u které byla dříve v péči před umístěním do dětského domova. Rodiče i nadále nemají vhodné bytové podmínky, byli vystěhováni z obecního bytu za neplacení nájemného a v současné době pobývají u rodičů matky, kde obývají dvě místnosti v rodinném domě. Opakovaně se potýkají se svou závislostí na alkoholu.

Petra v září 2014 nastupuje do prvního ročníku na SŠ gastronomie, oděvnictví a služeb ve Frýdku-Místku, obor kuchař-číšník. Petra má velké nedostatky ve vědomostech, v průběhu prvního ročníku dosahuje podprůměrných prospěchových výsledků. Zpočátku s doučováním pomáhají tety z dětského domova a následně oslovuje dětský domov i nestátní neziskovou organizaci S.T.O.P. (dále jen NNO S.T.O.P), se kterou spolupracuje v rámci doučování dětí již čtvrtým rokem. Petře tento obor neseď, děsí ji představa, že bude jednou pracovat v hospodě, která pro ni představuje zakouřené prostředí a opilé lidi. Ve spolupráci se školním poradcem střední školy, NNO S.T.O.P a s Petrou, zajišťuje dětský domov přechod Petry na obor cukrářka, který Janu více baví a vidí v něm svou budoucnost. V třetím ročníku dosahuje plnoletosti, odchází domů a ročník nedokončí. Do školy se vrací na vlastní žádost a pokračuje ve studiu třetího ročníku. Zároveň se hlásí na maturitní studium Gastronomie.

V prvním roce umístění absolvovala Petra program Kompas, který byl realizovaný v sídle místní NNO a byl zaměřen na sebezpoznání a směřování sama sebe v životě. V dalších letech se Petra opakovaně zúčastnila programu Postav se na vlastní nohy, kdy se prostřednictvím víkendových workshopů učí rozpoznávat určité životní situace a chápat, jak v nich jednat.

V rámci hodnocení PRODu je Petra charakterizovaná jako samostatná dívka, která jen v ojedinělých případech vyžaduje dohled a podporu ve vykonávaných činnostech. Zde se jednalo především o prospěch, přípravu a docházku do školy. Po celou dobu školní docházky se u Petry objevovala drobná absence a nepozornost ve výuce. Školní výuka Petru dlouhodobě odrazovala a hledala neustále úniky, v praktické části měla Petra dlouhodobě dobré výsledky. Zadané úkoly umí plnit samostatně, pracuje s internetem, kde si potřebné informace umí vyhledat. Je komunikativní a své požadavky umí sdělovat zřetelně. V péči o domácnost zvládá nákupy, vyúčtování. Orientuje se v cenách potravin a zvládá komunikaci v obchodě. Umí připravit jednoduchá jídla teplé i studené kuchyně, i díky škole umí vhodně kombinovat potraviny při sestavování jídelníčku. Umí prát věci v pračce, orientuje se v symbolech na oblečení. Zvládá denní úklid i drobné opravy oděvů. V oblasti zdraví má Petra mírné nedostatky v první pomoci. Plně se orientuje v základních symptomech nemocí i v podávání léku. V rámci návštěv u lékaře je plně samostatná, umí popsat své případné zdravotní obtíže a předepsané léčebné postupy dodržuje. Orientuje se i v oblasti zdravotního či cestovního pojištění. Zvládá vyřizování na úřadech, kde si vyřizovala jízdní doklady, výpisy z rejstříků trestů či si zakládala účet v bance potřebný pro brigády. Díky těmto brigádám se umí orientovat v pracovních smlouvách, v zániku pracovního poměru i ve svých povinnostech a právech zaměstnance. Zvládne si napsat životopis. Rovněž je u Petry vidět znatelnější posun v zodpovědnosti a v pracovní kázní.

Poznává hodnotu peněz – kolik hodin musí odpravovat, aby si mohla něco vysněného koupit. Díky tomu si hlídá více své výdaje, za co utrácí své peníze. Reálnou představu získává i ve financování domácnosti. Lépe se orientuje ve výdajích a příjmech domácnosti. Díky častým víkendovým pobytům s DD ví co si má na cestu sbalit, orientuje se v jízdnicích řádech a umí vyhledávat spoje prostřednictvím internetu.

Petra nevyužila možnost být umístěna na odloučeném pracovišti Domeček z důvodu ztráty každodenního kontaktu se svou sestrou, se kterou je společně v jedné rodinné skupině na hlavní budově. V posledním ročníku učebního oboru, čtyři měsíce před ukončením studia, Petra dosahuje 18-ti let a je jí ukončena ústavní péče. Opojena nabytou svobodou odchází zpět k rodičům. Školu nedokončí, doma zjistila, že jí chybí motivace k učení a uvědomila si, že pokud zůstane v rodině, nedostuduje. Podala si žádost o opakování ročníku a požádala o uzavření smlouvy o poskytování PPZ zletilé nezaopatřené osobě. Letos ukončí 3. ročník a získá výuční list. Od září je přijata na maturitní obor Gastronomie. Má v plánu zůstat v domově do doby dostudování. V době svého odchodu z DD obdržela jednorázový peněžitý příspěvek ve výši 25.000 Kč

Adéla

Byla umístěna do dětského domova v roce 2005 na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy. Společně s ní byli do zařízení umístěni také její tři sourozenci. Adéle v té době bylo 10 let. V roce 2013 žádá o prodloužení ústavní výchovy do 19 let za účelem dokončení školy. Po ukončení ústavní výchovy si pobyt prodlužuje na dohodu se zařízením, kterou nakonec po osmi měsících ukončuje.

Rodiče nezletilých dětí žijí ve společné domácnosti a otec nepřiměřeně trestá svého nezletilého syna. Chování otce ve vztahu k nezletilému synovi nese známky týrání. Ze svědeckých vypovědí matky a nezletilých dcer vyplývá, že otec svého nezletilého syna napadal pěstmi, kopanci a škracením. Častým vulgárním nadávkám jsou vystaveny i nezletilé sestry. Oba rodiče v nadměrné míře konzumují alkoholické nápoje, díky čemuž u nich dochází k častým hádkám, které vyústí ve fyzické napadení matky otcem nezletilých dětí. Oba rodiče zanedbávají péči o své děti. V domácnosti často chybí základní potraviny, děti často trpí hladem. Matka, která je v domácnosti, nepobírá žádné sociální dávky a často si půjčuje peníze na alkohol. Otec je zaměstnán jako stavební dělník. Nezletilé děti plní povinnou školní docházku, nemají zameškanou docházku. Soud se v tomto řízení zabýval také otázkou, zda je vhodné, aby byla nařízena ústavní výchova u všech čtyř dětí. S ohledem na sourozenecké vazby a velmi nevhodné prostředí soud dospěl k závěru, že je v zájmu všech sourozenců, aby byli umístěni do ústavní výchovy. Toto rozhodnutí podpořil i návrh navrhovatele, který přislíbil umístění sourozenců do jednoho zařízení.

Adéla byla po umístění v dětském domově společně se svými sourozenci v jedné rodinné skupině. Postupem času byl její bratr umístěn do jiné rodinné skupiny z důvodů, kdy ke svým sestrám zaujímal stejný postoj jako otec, vulgárně a fyzicky je napadal. Adéla se v domově adaptovala za poměrně krátkou dobu, je spokojená, oceňuje, že zde má klid. Zpočátku je Adéla charakterizovaná jako klidné dítě s občasnými výkyvy nálad. S dětmi ve skupině i s dospělými vychází dobře, je nápomocná při chodu rodinné skupiny a ráda se stává středem pozornosti. V období dospívání je při prosazování svých názorů a zájmů více agresivnější a hlučnější. Do konfliktu přichází jak s dětmi, tak i s dospělými. Pokud je zamilovaná, je pro tento vztah ochotna obětovat vše. Ale i tak nastavená pravidla nadále respektuje,

nedopouští se žádných útěku. Je v pravidelném kontaktu s rodinou buď telefonicky, osobně nebo přes sociální síť. Vztah mezi Adélou a sourozenci bývá občas narušen hádkami o peníze. Při odjezdech domů se u matky a otce moc nezdržuje. Před odjezdem má obavy jaká bude doma nálada a jestli budou rodiče opět pít. V takovém případě Adéla tráví čas venku s kamarády a podle možností se sourozenci. Volný čas si většinou plánuje mimo domov u kamarádky. Po dobu pobytu v DD nenavštěvuje Adéla dlouhodobě žádné zájmové kroužky.

V době přijetí do dětského domova navštěvuje Adéla 4. třídu základní školy. Přejít na novou školu zvládá bez větších potíží, chování ve škole má dobré, školní prospěch je průměrný. Je schopna samostatně se připravovat do školy. Zpočátku měla výbuchy vzteku, když byl úkol do školy složitější. Postupem času se toto odbouralo a Adéla má snahu dosahovat co nejlepších výsledků. Během základní školy navštěvuje ZUŠ, výtvarný obor, kde je velice šikovná. Povinnou školní docházku Adéla ukončuje v deváté třídě. Po té nastupuje na SŠ gastronomie, oděvnictví a služeb ve Frýdku-Místku, kde studuje obor kuchař-číšník. Po úspěšném absolvování oboru se hlásí na nástavbové maturitní studium. Nejprve je přijata na Hotelovou školu ve Frenštátě pod Radhoštěm, obor gastronomie v podnikání. Studium zcela nezvládá prospěchově, chybí jí vnitřní motivace, vše narušuje její vztah s chlapcem. V druhém pololetí prvního ročníku přechází pokračovat v maturitním nástavbovém studiu zpět do Frýdku-Místku, obor podnikání, kde se situace opět opakuje a tak na vlastní žádost ukončuje na konci druhého pololetí studium.

Adéla nebyla po celou dobu pobytu zapojena do žádného z programů, které se realizují v DD. Jednalo se o její odmítavý postoj k těmto činnostem. Obdobné to bylo i v případě kurzů či přípravy na řidičský průkaz prostřednictvím Nadačního fondu Hyundai, který se nakonec jako jediný

podářilo zrealizovat. Z hodnocení PRODU vyplývá, že v sebeobslužných činnostech je Adéla soběstačná díky i dlouhodobému memorování základních činností v DD. Zvládá péči o domácnost, úklid i přípravu jídel, v které je nejlepší z rodinné skupiny. Umí si připravit rozpočet na nákup, vyhledává slevy v letáčích a snaží se nakupovat levně. Jinak Adéla neumí vůbec hospodařit s penězi. Pokud má vlastní peníze nic si nešetří a v krátké době je všechny utratí. Nevyhledává si žádné brigády, spokojí se s kapesným, které dostává za praxi ze školy. V rámci těchto činností není vůbec motivována. Jen zběžně se orientuje v pojmech půjčka a hypotéka, SIPO či náklady na bydlení. Adéla díky sourozeneckým vazbám nevyužila možnosti být umístěna v cvičném bydlení. V komunikaci s úřady je dobře orientovaná, někdy až příliš sebevědomá. Sama si vyřizuje své přestupky na městské policii, komunikaci se školou v rámci nástavbového studia či později v rámci přestupu na jinou školu, zvládá vypisování poukázek na poště či jiné úkony s formuláři. Díky dojíždění do jiného města se umí orientovat ve spojích a vyhledávání spojů. V rámci svého blížícího se odchodu si Adéla postupně z peněz DD nakupuje věci, které se jí budou hodit do samostatného života.

U Adély byla nařízená ústavní výchova do zletilosti. Na vlastní žádost Adély, která byla s ní projednávána v roce 2013 v dětském domově, podává toto zařízení podnět k prodloužení ústavní péče do 19 let za účelem přípravy na budoucí povolání. Po ukončení ústavní výchovy do 19 let sepisuje Adéla dohodu o prodlouženém pobytu v zařízení, která trvá celkem osm měsíců a je nakonec po vzájemné dohodě Adély a dětského domova ukončena. Důvodem jsou nerespektování pravidel zařízení, kdy Adéla často opouští zařízení a přichází i za několik dní. Důvodem je její známost, se kterou plánuje samostatný život. Po nedokončeném nástavbovém maturitním studiu a odchodu z dětského domova začíná Adéla nový život se

svým chlapcem v podnájmu v Kopřivnici a začíná pracovat v automobilce Hyundai. V době svého odchodu z DD obdržela jednorázový peněžitý příspěvek ve výši 25.000 Kč.

Martin

Byl umístěn do dětského domova v roce 1997. O rok později přichází i jeho mladší bratr. Před příchodem byli oba sourozenci umístěni v dětských domovech. Martin byl umístěn v dětském domově, který byl zrušen a jeho mladší bratr byl umístěn v dětském domově pro děti do tří let. Martin je v ústavní péči od svých dvou let. Do současného dětského domova přichází ve svých pěti letech. V DD zůstal na základě dohody o prodloužení pobytu a dostudoval vysokou školu. Po jejím dokončení v 25-ti letech odchází z DD studovat policejní školu a pracuje u Policie České Republiky, bydlí v podnájmu. Bratr, který dosáhl zletilosti, v roce 2012 odešel z ústavní péče zpět do rodiny.

Martin pochází z manželského svazku, kdy se v jeho dvou letech poprvé začal projednávat u soudu návrh na nařízení ústavní výchovy, kdy byla matka ve vazbě a o Martina neměl kdo pečovat. Toto řízení bylo však zrušeno, matka byla propuštěna z vazby, protože očekávala narození dítěte. V roce 1994 podal okresní soud návrh na nařízení ústavní výchovy u obou nezletilých dětí a ty byly na základě předběžného opatření umístěny do dětských domovů. Martin do Dětského domova v Horní Suché a jeho bratr do Dětského domova v Ostravě - Zábřehu. V té době byli oba rodiče ve vyšetřovací vazbě. Od umístění dětí do dětských domovů o ně nikdo z rodičů ani z příbuzných nejevili zájem. V roce 2000 byla matka podmíněčně propuštěna z výkonu trestu na základě zdravotních důvodů. Ve stejném roce společně s otcem navštívili jednou své děti v současném zařízení a od této

návštěvy jejich zájem opět utichl. S dětmi nejsou v žádném písemném, telefonickém ani osobním kontaktu. Na základě těchto skutečností podává dětský domov podnět k příslušnému soudu na zrušení rodičovských práv u obou rodičů. Žádný z rodičů se nedostavil k jednání. Tito byli vyslechnuti mimo ústní jednání. Žádný z rodičů nesouhlasil s tím, aby byli zbaveni rodičovských práv a jejich děti případně svěřeny do pěstounské péče jiných osob. Matka uváděla, že je plně invalidní od roku 2001, je na invalidním vozíku a nemůže bát sama bez pečovatelské osoby. Otec dětí nemůže dlouhodobě najít v okrese pracovní uplatnění a hodlá se odstěhovat za prací do východních Čech. Matka nezletilých dětí má v úmyslu se odstěhovat za ním a žádat o svěřeni dětí do jejich péče. Přes to vše byli rodiče v roce 2002 pravomocným rozhodnutím soudu zbaveni rodičovské péče o své nezletilé děti.

Martin se po příchodu do stávajícího DD stává nejmladším dítětem. Ze strany personálu je patřičně opečováván a je mu věnována velká pozornost. Martin je zpočátku nesmělý, špatně navazuje nové kontakty, což mu zůstalo do pozdního věku. Postupem času si věnovanou pozornost začíná patřičně užívat. Po roce je za Martinem umístěn i jeho mladší bratr Dominik a oba jsou v jedné rodinné skupině. Oba sourozence pojí silné pouto a jsou si velkou oporou. Už na základní škole se u Martina objevuje jeho cílevědomost, zadaného úkolu se nevzdává, bojuje, až jej nakonec sám zvládne. Jeho chování, až na drobné výstřelky je bezproblémové a tak je tomu i ve škole s prospěchem. Složitější období přichází po třech letech od nástupu do DD. V této době se snaží o první kontakt jeho rodiče. Matka, která byla předčasně propuštěna z výkonu trestu, společně s otcem navštívila oba sourozence v DD. O to to bylo pro sourozence těžší, jelikož se jednalo jen o jednu návštěvu na další dlouhou dobu. V roce 2002 byli rodiče zbaveni rodičovských práv a další příležitostný kontakt probíhal jen v písemné

formě, či v pozdější době ze strany mladšího sourozence mimo DD. Martin po celou dobu pobytu v DD nejezdil na žádné víkendy či prázdniny mimo něj. Po ukončení základní školy se Martin dostal na střední školu Lískovecká, maturitní obor „provoz ekon. dopravy“. V době dovršení zletilosti si na vlastní žádost prodlužuje pobyt v DD, přihlásil se na vyšší odbornou školu AHOL v Ostravě a chce studovat dále. Martin je vyloženě studijní typ a jeho cílevědomost jej žene ještě dále. Přihlásil se na studium na vysoké škole. Ve studiu se nespokojí mnohdy ani se známkou za dvě a tak některé zkoušky opakuje kvůli vylepšení známky.

Martin považuje za svou rodinu spíše vychovatel z DD, než své rodiče. Od osmi let není s nimi v kontaktu, což toto dlouhodobé odloučení Martina v jeho vztahu k rodičům poznamenalo. K mírnému zlepšení v postojích k rodičům dochází u Martina až v období dospělosti. Informace o rodičích má spíše od svého mladšího bratra, který je s rodinnou v častějším kontaktu a po ukončení ústavní péče v 18-ti letech k nim odchází bydlet. Od něj se i dozvídá, že mají ještě nevlastní sestru, kterou poznává až jako dospělý, kdy občas jezdí k rodičům na víkendové pobyty. V rodině často dochází k názorovým střetům mez Martinem, otcem nebo sestrou, která žije se svým synem ve společné domácnosti s otcem a s bratrem Dominikem. Matka je momentálně ve výkonu trestu. Ke sporům dochází hlavně kvůli penězům. Sestra má dluhy a stále si půjčuje peníze od otce, kamarádů a chce peníze i od Martina. Ten jí odmítá peníze půjčovat. Díky těmto názorovým střetům navštěvuje Martin svou rodinu postupem času jen sporadicky.

Po dobu pobytu byl Martin zapojen do programů Kompas, Postav se na vlastní nohy, Dejme dětem šanci a díky Nadačnímu fondu Hyundai si udělal řidičský průkaz skupiny B. Od 17-ti let je umístěn na pracovišti Domeček. V rámci hodnocení PRODu je Martin hodnocen jako, cílevědomý, soutěživý, důvěřivý až naivní. Má přesnou představu jakým směrem, by se měl jeho

život ubírat. Jde si za svým cílem a nepřipouští si neúspěch. Snaží se poučit z chyb své vlastní rodiny a od dětí, které odešly z DD. Chybí mu záporné zkušenosti, které by získal mimo DD. Má spoustu teoretických informací, ale skutečnost mimo domov je jiná. Bývá často překvapen, proč se lidé chovají jinak, než on předpokládá. Ve skupině je nekonfliktní a může být pro ostatní děti příkladem a inspirací. Je komunikativní s okolím, které zná, jinak je stydlivý a navazuje kontakt s okolím pozvolna. Prostředkem pro překonávání těchto nedostatků u Martina je ideální sport, který provozuje ve svém volném čase. Pravidelně dochází hrát fotbal s lidmi, s kterými se seznámil při jednom fotbalovém turnaji. Díky tomu Martin získává nové zkušenosti a jiný pohled na život mimo dětský domov. Další možností jsou brigády, které Martin v hojném počtu vyhledává. Má zde možnost mimo jiné porovnávat personální vztahy se vztahy ve skupině v DD a často jsou mu přínosem i těch negativních zkušeností. Pracovní či sebeobslužné činnosti Martin zvládá na výbornou a i v tomto jsou s ním skupinový vychovatelé spokojeni.

Martin po dovršení zletilosti a ukončení ústavní výchovy prodlužuje svůj pobyt v DD na základě dohody o prodlouženém pobytu v zařízení. Během této doby zvládne dostudovat jak vyšší odbornou školu a vysokou školu. Po jejím úspěšném absolvování Martin ukončuje v 25-ti letech svůj pobyt v DD, odchází do podnájem a opětovně začíná studovat. Tentokrát policejní školu a je zaměstnán u Policie České Republiky. I pro dětský domov je tak trochu ikonickou dítětem. Když přišel do DD domov, byl v té době nejmladším dítětem. V době svého odchodu byl nejdéle umístěným dítětem v DD. V době svého odchodu z DD obdržel jednorázový peněžitý příspěvek ve výši 25.000 Kč.

Hanka

Byla umístěna do DD v roce 2015 z důvodů nedostatečné péče ze strany matky. V době příchodů do DD bylo Hance 17 let. Soudně je jí prodloužena ústavní výchova do 19-ti let. Po ukončení ústavní výchovy zůstává Hanka v DD na základě dohody o prodloužení pobytu. Po čtyřech měsících definitivně Hanka odchází z DD do domu na půli cesty ve Frýdku – Místku. Později začíná pracovat v Ostravě v pobočce Hyundaie. Má ukončené jen základní vzdělání.

Hanka pochází z družského poměru, kdy je dlouhodobě v péči matky. Ta byla dlouhodobě v evidenci uchazečů o zaměstnání a před rokem byla sankčně vyloučena. Finanční příjmy rodiny tvoří sociální dávky a výživné otce, která posílá na nezletilou Hanku. Matka má rovněž dvě vyživovací povinnosti k nevlastním sourozencům Hanky, kteří jsou svěřeni do péče jejich otců. Matka dlouhodobě ve velké míře užívá alkohol. Pro neplacení nájemného byla matka v březnu 2015 vystěhována z obecního bytu a odchází na ubytovnu, kde je po čase rovněž vystěhována za neplacení nájemného. Nakonec se ocitá v chatě za městem. Hanka je od začátku letních prázdnin u svého přítele v Jablunkově. Z místního šetření OSPOD vyplývá, že otec nezletilého přítele Hanky s pobytem souhlasí, ale dlouhodobě není schopen se o Hanku starat. Rovněž ani širší rodina není schopna se o Hanku postarat. Hanka se odmítá vrátit k matce a nechce jít ani do péče otce, se kterým se dlouhodobě nestýká. Soud tedy uznal, že umístění nezletilé do DD, kde by Hanka mohla pokračovat v přípravě na budoucí povolání, se jeví jako účelné a také by mohla pokračovat ve vztahu s přítelem.

Hanka se po nástupu jeví jako klidné a nekonfliktní dítě. S umístěním do DD je spokojena. Nastupuje do prvního ročníku na střední školu, obor Kadeřnice. Dříve studovala obor ošetrovatelství, který nedokončila z důvodů

vysokých absencí a prospěchu. V prvním pololetí se opět u Hanky objevují absence ve škole, neustále hledá zástupné důvody proč se výuky neúčastnit. Odmítá se do školy připravovat, její prospěch se zhoršuje. Nebaví ji teoretická, ani praktická část školy. Stěžuje si na špatně zvolený učební obor a tak v dalším školním roce po dohodě s DD a školním radcem nastupuje na výuční obor Kuchař – číšník. Opět se u Hanky objevuje neomluvená absence a nechce se do školy připravovat. Hanka je v přípravě do školy velmi nesamostatná. Vyžaduje dohled i vedení, což je oblast častých konfliktů s vychovateli. Zároveň si je Hanka vědoma, že studium je pro ní důležité i z hlediska setrvání v DD na dohodu o prodlouženém pobytu o který má Hanka zájem. Studijní výsledky jsou i přes veškerou snahu vychovatelů u Hanky dlouhodobě neuspokojivé a tak se Hanka rozhodne pro další změnu studijního oboru. Tentokrát je přesvědčena, že studijní obor Zahradnice zvládne a opět v dalším školním roce nastupuje do prvního ročníku. V druhém pololetí končí dohodu s DD o prodlouženém pobytu a končí i se školou. Do života vstupuje s ukončeným základním vzděláním.

Hanka je po svém nástupu do DD umístěna do rodinné skupiny na hlavní budově odkud po dvou měsících přechází do rodinné skupiny na odloučeném pracovišti „Domeček“, kde DD realizuje cvičné bydlení. V kolektivu je zprvu nekonfliktní, spíše se drží v ústraní, neprosazuje se. Postupem času se dostává do konfliktních situací v rámci svých představ o trávení volného času. Pokud má vychovatel k tomuto výtky, má nepřiměřené reakce. Konflikt ukončí vždy odchodem do svého pokoje. S Hankou se na tomto jednání dlouhodobě pracuje v rámci individuálních rozhovorů. Často odmítá přijmout názor druhého, nevytváří si reálný náhled na vzniklé situace a vinu za toto jednání vždy hledá v druhých. Volný čas nejraději tráví se stejně starými chlapci. Ostatní dívky spíše vnímá jako konkurenci. Toto chování je obzvláště patrné ve vztahu k jedné dívce na skupině. Po čase se

objevuje její manipulativnost ve vztahu k chlapcům, kdy se posléze snaží budít na okolí dojem oběti. Po dobu pobytu nenavštěvuje Hanka žádný kroužek. Pokud nemá možnost trávit volný čas se svým chlapcem, poslouchá převážně hudbu nebo přítomností na sociálních sítích. Konfliktní jednání se u Hanky objevuje i v oblasti školní přípravy a zapojování se do programu ve skupině. Po roce a půl, kdy byla Hanka umístěna v rodinné skupině na odloučeném pracovišti „Domeček“ je pro své konfliktní chování, nezapojování se do chodu a programu skupiny přemístěna zpět do rodinné skupiny na hlavní budově. Hanka se na nové složení skupiny adaptovala dobře. Nedělá jí problém věková roztržitost skupiny a je mnohem komunikativnější k dětem než dříve. Zapojuje se aktivněji do programu skupiny, hraje s dětmi stolní hry atd. I nadále je u ní problematičtější téma trávení volného času s přítelem a škola.

Hanka je po celou dobu pobytu v DD v telefonickém kontaktu s matkou. Matka s ohledem na tíživou finanční situaci navštěvuje Hanku společně s kurátorem při jeho plánovaných návštěvách. Stane se tak jen dvakrát za celou dobu Hančina pobytu v DD. I přes relativně dobrý vztah s matkou ji Dominika nemůže odpustit její alkoholismus a je často díky tomu k ní odtažitá. Na první pobyt mimo DD odjela Hanka raději k tetě, matka ji nechtěla poslat peníze na cestu. První a zároveň poslední pobyt absolvovala Hanka u matky v červenci následujícího roku. Nadále zůstávají v kontaktu přes sociální sítě a přes telefon. Pokud se matka delší dobu neozve, má Hanka o ní strach. Příležitostně ji matka zašle balíček, či drobnou finanční hotovost.

Hanku se nepodařilo zapojit do žádného z programu v DD. Z hodnocení PRODu u Hanky vyplývá její nedůslednost ve vykonávaných činnostech, které je jí potřeba neustále připomínat. Zvládá přípravu jídel, nakupování, ví si rady i sestavením jídelníčku, ale často zapomena nakoupit nebo že má

službu na přípravu jídla. O svůj zevnějšek umí pečovat, při nakupování oblečení je potřeba Hanku usměrňovat v částkách za nákup. Zásadní zlom v plnění povinností v rámci režimu skupiny nastává u Hanky, když dosáhne plnoletosti. Neustále dává všem najevo, že je plnoletá a nastavená pravidla se jí netýkají. Často mívá odmítavý postoj, na doporučení ze strany vychovatelů nereaguje, nekomunikuje s nimi a často odchází do svého pokoje. Nemá zájem se jakýmkoliv způsobem připravovat na odchod z DD. Nemá zájem si najít brigádu přes školní rok, ale ani přes letní prázdniny. Přiznává, že se jí pracovat nechce. Díky absenci brigád Hanka nezískala reálné zkušenosti v pracovním poměru, hůře se orientuje v oblastech hrubá mzda, čistá mzda, odvody atd. Problematická orientace je i ve výdajích za domácnost, neví co tam zařadit. S nastaveným rozpočtem domácnosti by Hanka nevyšla. Na druhou stranu, Hanka je zdatná potřebné informace vyhledat na internetu, jednotlivé pojmy vysvětlit, ale bohužel jim nerozumí. Činnosti, které Hanku nebaví, odbývá a vykonává jen opravdu to nejnutnější. Týká se to i povinností v rámci pozemku na skupině. Opakovaně se u Hanky řeší její problematické zapojení do programu v rámci rodinné skupiny umístěné na „Domečku“. Z těchto důvodů je Hanka asi po roce a půl přemístěna zpět do rodinné skupiny na hlavní budovu DD. V rámci jejího přístupu došlo k mírnému zlepšení, i nadále má problémy vykonávat práci za ostatní děti. Aktuálně se po Hance požaduje, aby byla alespoň nápomocná mladším dětem a minimálně jim pomohla svou radou, což se daří taky jen z části.

Hanka na základě problematického přístupu k povinnostem v DD, s narůstajícím pocitem plnoletosti a potřeby větší svobody, do které ji nebudou neustále vstupovat vychovatelé a říkat jí co má a nemá dělat, Hanka ukončuje dohodu o prodloužení pobytu s DD. Otázka odchodu se u Hanky řeší dlouhodoběji i ve vztahu ke škole. Nakonec se Hanka po zvážení

všech možností rozhodla odejít do domu na půli cesty. K matce nechtěla jít, na podnájem aktuálně neměla prostředky a dům na půli cesty ji pořád skýtal nějakou podporu a vedení, kterou Hanka i přes svůj odmítavý postoj i nadále vyžadovala. V době svého odchodu z DD obdržela jednorázový peněžitý příspěvek ve výši 10.000 Kč.

5. Analýza a interpretace získaných dat

V této části budu analyzovat získané data z předložených kazuistik. Zaměřím se na **způsob realizace přípravy mladistvých na samostatný život v DD**, popsuji konkrétní postupy této přípravy v DD. A na **přípravu na budoucí povolání, přičemž** sledují celkové dosažené vzdělání v rámci této přípravy při odchodu z DD.

Způsob realizace přípravy mladistvých na samostatný život v DD

Jak velmi dobře dokládají kazuistiky, způsob přípravy dětí v DD na samostatný život probíhá od jejich nástupu do zařízení. Nosným prvkem této přípravy je **Program rozvoje osobnosti dítěte** (dále jen PROD), který je individuálně nastavován u každého dítěte a má směřovat k přípravě na samostatný život dítěte při odchodu z DD. Tento program byl nastaven u všech prezentovaných kazuistik. Program obsahuje předem definované oblasti přípravy, u kterých se nastavují krátkodobé či střednědobé cíle, popisují se jednotlivé kroky ve vztahu k těmto sílům a následně se tento proces u dítěte vyhodnocuje.

Z popsaných kazuistik je patrný důraz přípravy na samostatný život u dětí v DD v oblasti školní přípravy na budoucí povolání. Z popsaných kazuistik vyplývá, že i když děti přicházejí v různém věku do zařízení, vždy je práce vychovatelů zaměřená na tuto přípravu. V kazuistice č. 1., přichází dítě do DD již s vybranou střední školou. V kazuistice č. 4. se pokračuje ve vzdělávání na střední škole novým učebním oborem. V kazuistice č. 2. a č. 3. je školní příprava na budoucí povolání realizována již prostřednictvím docházky na základní školu, následně výběrem vhodného studijního programu ve kterém by dítě pokračovalo na střední škole a v případě kazuistiky č. 3 i na vyšší odborné škole a následně na vysoké škole. Obecným

cílem DD v této oblasti je podporovat děti v úspěšném dostudování a dosažení pokud možno co nejvyššího vzdělání, což se v případě kazuistiky č. 4. nepodařilo a dítě dosáhlo je ukončeného základního vzdělání.

Mezi další způsoby realizace přípravy na samostatný život u dětí v DD, který vyplývá rozbořem předložených kazuistik je jejich zapojení do realizovaných programů v DD. Tyto programy realizuje DD prostřednictvím nestátních neziskových organizací, které svými kroky napomáhají ke snadnějšímu vstupu dětí z DD do samostatného života. V případě kazuistiky č. 1. a č. 3. se toto podařilo hned v několika programech. U kazuistik č. 2. a č. 4. se zapojení do programu nerealizovalo vůbec. Realizovaná příprava probíhala i prostřednictvím Nadačního fondu Hyundai, který umožnil dětem v DD realizaci řidičských oprávnění skupiny B. Tato možnost byla realizovaná u kazuistik č. 2 a č.3.

Příprava na samostatný život v DD domově je realizována i prostřednictvím aktivního vyhledávání brigád ze strany dětí, pro které to může být způsob jak si zvýšit své příjmy, získat nové pracovní zkušenosti a ověřit si své teoretické poznatky v praxi. Brigády realizovali děti na základě uzavřených dohod převážně ve Frýdku – Místku a jeho okolí. Jednalo se o víkendové či prázdninové brigády. Tento způsob se objevuje u kazuistiky č. 1 a č. 3. V případě kazuistiky č. 2. a č. 4. se děti nehodlaly zapojovat do tohoto způsobu realizace.

Důležitým prvkem, který se objevuje ve všech kazuistických případech, je motivace dětí k zapojování se do procesu přípravy na samostatný život. Zapojení dětí do tohoto programu je bodově ohodnoceno na základě předem stanovených kritérií a je použito k určení výše jednorázového peněžitého příspěvku při odchodu dítěte při zletilosti z DD. Tento finanční příspěvek obdrželi mladiství ve všech kazuistikách. V případě kazuistik č. 1., č. 2. a č. 3

byl tento příspěvek udělen v maximální výši. V případě kazuistiky č. 4. byl tento příspěvek zkrácen.

Posledním způsobem přípravy na samostatný život dětí z DD, který je zmiňován v předložených kazuistikách, je cvičné bydlení v rodinné skupině na detašovaném pracovišti „Domeček“. Tato možnost byla nabídnuta všem dětem uváděných v kazuistikách. V případě kazuistiky č. 1 a č. 2., nebyl tento způsob přípravy realizován z důvodů ztráty kontaktu se sourozencem. Realizace tohoto způsobu proběhla v případě kazuistik č. 3. a č. 4.

Příprava na budoucí povolání

Jak už z předložených kazuistik a předešlé analýzy Způsobu realizace přípravy mladistvých na samostatný život v DD vyplývá, je příprava na budoucí povolání jeho součástí. V tomto případě se zaměřím na celkově dosažené vzdělání při odchodu dítěte z DD po ukončení ústavní péče. Jak z předložených kazuistik vyplývá je samotné studium i zároveň rozhodujícím kritériem pro případné prodloužení pobytu v DD na základě dohody o prodloužení pobytu či využití možnosti se do jednoho roku od odchodu z DD zpět do něj vrátit. V případě kazuistiky č. 1 zjišťuji, že v době odchodu byla dívka v třetím ročníku střední školy, který neměla ukončeny. Proto její nejvyšším ukončeným vzděláním je základní škola. Po odchodu z DD následně dívka využívá možnost se do jednoho roku vrátit zpět do DD, opakuje ročník, který úspěšně dokončí a pokračuje v nástavbovém studiu. Z kazuistiky č. 2, zjišťuji, že dívka odchází z DD s nedokončeným maturitním nástavbovým studiem. Nejvyšší ukončené dosažené vzdělání má tedy ze střední školy, obor Kuchař-číšník. V kazuistice č. 3. měl chlapec nejvyšší dosažené vzdělání ukončené bakalářským studiem na vysoké škole. Ze všech čtyř kazuistik je toto nejvyšší vzdělání, které kdo dosáhl. V kazuistice č. 4. má dívka v době odchodu nedostudovaný první ročník

učebního oboru Zahradnice, kdy toto studium na střední škole neukončila ani na třetí pokus. Nejvyšším dosaženým vzděláním je u této dívky opět jen základní škola.

5.1 Výzkumné závěry

Výzkumná část byla provedena formou kvalitativního výzkumu, která se snaží odhalit podstatu lidských zkušeností s určitým jevem. Používá se k odhalování a zkoumání jevů, o kterých toho ještě moc nevíme. V tomto konkrétním případě se jednalo o zjištění jevu realizace procesu přípravy na samostatný život v dětském domově. Uplatnil jsem metodu případové studie, konkrétně příklad dobré praxe.

Informace získané z pedagogické a osobní dokumentace dětí umístěných v dětském domově a ze zjasněného pozorování jsem zpracoval do případových studií – kazuistik.

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, *jakým způsobem je realizován proces přípravy na samostatný život v dětském domově?*, prostřednictvím výzkumných otázek, které uvádím v metodologické části této práce. Vzhledem k velikosti výzkumného vzorku nelze mnou vytvořené závěry obecně uplatňovat na celou problematiku zkoumaného jevu.

Na první výzkumnou otázku: *„Jaké nástroje využívá dětský domov při přípravě mladistvých na samostatný život?“*, lze odpovědět následovně. Nástroje, které využívá dětský domov při realizaci přípravy mladistvých na samostatný život, se dají rozdělit do dvou podkategorií. Do první kategorie budu řadit ty nástroje, které jsou pro dětský domov povinné ze zákona. Do druhé kategorie budu řadit ty nástroje, které jen zákon upravuje nebo zcela nevyžaduje a řadím je k příkladu dobré praxe dětského domova v procesu přípravy mladistvých na samostatný život.

Mezi nástroje, které jsou povinné ze zákona, patří **Program rozvoje osobnosti dítěte**, který patří k povinné dokumentaci, kterou musí dětský domov vést a její realizace podléhá periodické kontrole ze strany metodického vedení diagnostického ústavu, do jehož sítě dětský domov spadá. Program rozvoje osobnosti podrobněji zmiňuji v praktické části této práce, v kapitole *Nástroje a pracovní postupy uplatňované v procesu přípravy na samostatný život*. V teoretické části tento program okrajově zmiňuji v kapitole *Sociální práce s klienty v průběhu pobytu v DD*. Dětský domov realizuje i **Případovou konferenci**. Podrobněji se tomuto nástroji věnuji v praktické části této práce, v kapitole *Nástroje a pracovní postupy uplatňované v procesu přípravy na samostatný život* a okrajově tento nástroj zmiňuji v teoretické části této práce, v kapitole *Sociální práce s klienty v průběhu pobytu v DD*.

Mezi nástroje, které jsou zákonem jen upravovány nebo nevyžadovány a řadím je k příkladu dobrá praxe dětského domova v procesu přípravy mladistvých na samostatný život, patří **Cvičné bydlení**, kterému se podrobněji věnuji v praktické části, v kapitole *Nástroje a pracovní postupy uplatňované v procesu přípravy na samostatný život*. Okrajově je tento nástroj zmíněn v teoretické části práce, v kapitole *Legislativní rámec pro vstup do samostatného života*. Jedná se o nástroj, které zákony jen upravují, ale nevymáhají v procesu přípravy mladistvých na samostatný život. Dalším nástrojem, který v procesu přípravy mladistvých na samostatný život DD využívá je **Hostitelská péče**. Hostitelská péče není nikde legislativně ukotvena a i z tohoto důvodu se nejedná o povinné zaváděný nástroj v procesu přípravy. Ze strany DD domova se jedná o příklad dobré praxe, kdy zcela dobrovolně rozšiřuje implementované nástroje v přípravě mladistvých na samostatný život. Podrobně se jí věnuji v praktické části této práce, v kapitole *Nástroje a pracovní postupy uplatňované v procesu přípravy na*

samostatný život. V prezentovaných kazuistikách se Hostitelská péče neobjevuje, ale i přesto ji DD aktivně využívá u dalších umístěných dětí. Posledním nástrojem, který DD využívá při přípravě mladistvých na samostatný život, jsou programy nestátních neziskových organizací, kterým se podrobněji věnuji v praktické části této práce, v kapitole *Programy NNO implementované v DD.*

Na druhou výzkumnou otázku: „*Kdo ze zaměstnanců se na tomto procesu podílí?*“, lze ze získaných informací odpovědět následovně. Na realizaci přípravy mladistvých na samostatný život v DD se primárně podíl skupinový vychovatel, který má konkrétní dítě v rodinné skupině a tvoří i realizuje Program rozvoje osobnosti dítě, který je nosným prvkem při této přípravě a jsou v něm uvedené veškeré metody a nástroje v DD používané v tomto procesu. Je realizátor kroku vedoucích k dosažení stanovených cílů u konkrétního dítěte. Dalším zaměstnancem, který se podílí na této realizaci je sociální pracovník, který participuje na tvorbě Programu rozvoje osobnosti dítěte a vede veškerou spisovou dokumentaci dítěte.

Na třetí výzkumnou otázku: „*Jaké možnosti využití sociálního systému má mladiství při odchodu z dětského domova?*“ lze odpovědět následovně. Těmto možnostem se podrobně věnuji v teoretické části této práce, v kapitole *Návazná sociální péče pro odcházející klienty DD*, kde se blíže věnuji systému dávek a služeb systému sociálního zabezpečení, které může mladiství po svém odchodu z ústavní péče využít. Těmto dávkám sociální pomoci se podrobně věnuji v praktické části této práce, v kapitole *Práce sociálního pracovníka*, a okrajově se zmiňuji v kapitole *Bydlení.*

Na čtvrtou výzkumnou otázku: *Jakým způsobem jsou mladiství motivováni k zapojení do tohoto procesu?* Lze ze získaných informací odpovědět následovně. Tomuto způsobu se podrobněji věnuji v praktické části této práce, v podkapitole *Motivační program DD*. Jde o hodnotící systém zapojení dětí a mladistvých do procesu přípravy na samostatný život, jehož praktickým výstupem je jednorázový peněžitý příspěvek, který zmiňuji i ve všech uváděných kazuistikách a okrajově je zmíněn i teoretické částí této práce, v kapitole *Legislativní rámec přípravy na vstup do samostatného života*.

Na pátou výzkumnou otázku: *Kam mladiství odcházejí z dětského domova?* Lze odpovědět prostřednictvím získaných informací, které jsou zpracovány v praktické části této práce, v kapitole *Kazuistiky*. Jak uvádím v této kapitole, předložené kazuistiky byly záměrně vybrány tak, aby poukazyvaly na všechny možnosti odchodu mladistvých z ústavní péče. Okrajově se této otázce věnuji opět v praktické části této práce, v kapitole *Bydlení*. Dívka v kazuistice č. 1. nejprve odchází bydlet zpět do své biologické rodiny. Posléze, ale využívá možnost se do jednoho roku vrátit zpět do DD. V případě kazuistiky č. 2. Odchází dívka bydlet do nájemního bydlení se svým přítelem. Tento způsob bydlení využívá i chlapec v kazuistice č. 3., který odchází rovněž bydlet do nájemního bydlení. V kazuistice č. 4. odchází dívka po ukončeném pobytu v DD bydlet na Dům na půli cesty.

Na šestou výzkumnou otázku: *„Jaké překážky se objevují v přípravě mladistvých na samostatný život?“* Odpovídám podrobně v teoretické části této práce, v kapitole *Rizika ústavní péče*, kde jsou popsány obecné rizika, které se v rámci ústavní péče mohou vyskytovat a podrobněji jsou tyto překážky zmiňované v praktické části této práce, v kapitole *Kazuistiky*, kde jsou

konkretizované u jednotlivých dětí. V případě kazuistiky č. 1 se jedná o psychickou deprivaci dítěte, kterou zmiňuje ve své práci Gottwaldová (2006). Dívka trpěla psychickou deprivací z nemožnosti být ve své rodině. I když byla i v osobním kontaktu s rodinnou, díky jejich nepříznivé situaci nemohla k nim odjíždět na víkendové či prázdninové pobyty. I když byla dívka umístěna do DD v 15-ti letech, projevuje se u ní nepříznivě tato neúměrná doba strávená v DD, kterou jako další riziko ústavní péče uvádí Gottwaldová (2006). Dívka po dosažení zletilosti v 18-ti letech okamžitě odchází z DD. Nově nabytá svoboda je pro ni velký motiv k odchodu i s nedokončeným vzděláním na střední škole. V kazuistice č. 2. pozoruji u dívky pasivitu a lhostejnost ke své budoucnosti, kterou uvádí Gottwaldová (2006). Dívka nejeví zájem se zapojovat do programů v DD zaměřených na přípravu na samostatný život. Do jisté míry se u této dívky objevuje i tzn. ponorková nemoc, kterou zmiňuje Matoušek (1999) a vzniká ve velkých, uzavřených homogenních skupinách, kterou rodinná skupina v DD bezesporu může být. U dívky eskalují její konflikty s vychovateli a dětmi, agresivně si prosazuje své zájmy a názory. V případě kazuistiky č. 3. budu hovořit rovněž o psychické deprivaci, která se u chlapce nastává, když poznává své rodiče, kteří po tomto kontaktu s ním opět ztrácejí zájem či jsou omezeni v tomto kontaktu zbavením rodičovských práv. U chlapce se objevuje hospitalismus, jak uvádí Matoušek (1999) jedná se o stav dobré adaptace na ústavní prostředí, které se odráží v nemožnosti adaptace na civilní život. Chlapec má spoustu teoretických informací, ale skutečnost mimo domov je jiná. Bývá často překvapen, proč se lidé chovají jinak, než on předpokládá. U dívky v kazuistice č. 4. se objevuje dívky pasivita a lhostejnost ke své budoucnosti, kterou uvádí Gottwaldová (2006). Dívka nejeví zájem se zapojovat do programů v DD zaměřených na přípravu na samostatný život, nemá zájem si vyhledávat brigády a prohlašuje o sobě, že

nemá zájem ani v budoucnu pracovat. V další řadě se u této dívky objevuje takzvaná ponorková nemoc, dlouhodobě eskalující konfliktní jednání mezi dětmi a vychovateli je ukončeno až odchodem z této rodinné skupiny do jiné.

Závěr

Tato práce si kladla za cíl popsat průběh přípravy mladistvých na samostatný život v dětském domově s návazností na sociální systém, kterého tito mladiství mohou využít při svém vstupu do samostatného života, což se mi dle mého názoru podařilo dosáhnout. Formou dobré praxe představit konkrétní dětský domov ve Frýdku – Místku a na tomto zařízení demonstrovat, že ústavní péče v České republice doznala velkých změn v práci s dětmi v těchto zařízeních za poslední tři dekády. Poukázat na systémové prvky, které se implementují do tohoto systému náhradní rodinné péče, a napomáhají zlepšovat kvalitu péče o děti ve školských zařízeních. Vyzdvihnout nesystémové prvky, které nejsou vyžadovány, ale přesto je vedení tohoto zařízení implementuje společně se zaměstnanci do svého výchovného systému v přípravě na samostatný život dítěte po odchodu z dětského domova. Zdůraznit spolupráci zařízení s ostatními organizacemi, kterým jde v tomto směru práce o totožný cíl a nadále hledat nové metody a postupy, jak institucionální péči co nejlíže přiblížit rodinnému prostředí. Díky výzkumné části této práce lépe porozumět této problematice a díky informacím získaných v předložených kazuistikách, získat představu o dětech, které jsou do těchto zařízení umisťovány, co si přinášejí ze své biologické rodiny a případně kolik času zbývá v dětském domově na jejich přípravu na samostatný život, kdy průměrná hranice odchodu dětí z rodinného prostředí je v 26-ti letech, kdežto v ústavní péči je to už od 18-ti let. Jak tito lidé mohou být zranitelní, pokud jim chybí podpůrná rodinná síť a jak v této situaci může daného mladistvého podpořit návazný sociální systém. V této práci se rovněž věnuji rizikům, které v ústavním prostředí hrozí, a které mohou i docela výrazným způsobem ovlivňovat průběh práce v těchto zařízeních, mít zásadní dopad na děti a mladistvé a v neposlední řadě brzdit proces přípravy na samostatný život po odchodu z ústavního

prostředí. Poukázat na nedostatky této péče, ale v kontrastu těchto nedostatků vyvolat vnitřní polemiku o smyslu těchto zařízení a jejich pevném místě v našem systému náhradní rodinné péče, což je v poslední době neustálým tématem rozdělující laickou, ale i odbornou veřejnost.

Seznam literatury a zdrojů

BĚHOŮNKOVÁ, Leona. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87652-87-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, 1997- ISBN 978-80-7478-921-2.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 9788024619835.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-76-1.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

POTŮČEK, Martin. *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-01-x.

RIEGER, Zdeněk. *Návrat k rodině a domů*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-544-8.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 8073673185.

Mgr. Martina Gottwaldová a kol. (2006) *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života*, Chrudim.

Zákony

109/2002 Sb. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

110/2006 Sb. Zákon o životním a existenčním minimu.

111/2006 Sb. Zákon o pomoci v hmotné nouzi.

117/1995 Sb. Zákon o státní sociální podpoře.

359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. – úprava 401/2012 Sb.

Internetové zdroje

(<https://www.mpsv.cz/cs/18661#sszp>)

(<http://slovník.mpsv.cz/zarizeni-pro-deti-vyzadujici-okamzitou-pomoc-zdvop.html>)

(<http://www.mzcr.cz/>)

(<http://www.fod.cz/nase-cinnost/pomoc-ohrozenym-detem>)

(<http://toiler.uiv.cz/roценка/roценка.asp>)

(<http://portal.mpsv.cz> (online)2016)

<http://www.frydek-mistek.cz/cz/obcan/0687225-kompas-pomaha-hledat-cestu.html>)

<http://www.nadacnifondalbert.cz/stranka/grantove-programy/obchudky-s-albertem-vyzva>)

(<http://www.spoludetem.cz/files/spoludetem-f94334dde1ca70e700e7fc80988317c8/16-12-2015-postav-se-na-vlastni-nohy-zpravodaj-012015.pdf>)

(<https://www.dejmedetemsanci.cz/>)

<http://www.sdruzeni-stop.cz/doucovani/>

<https://www.adra.cz/dobrovolnictvi/frydekmistek>)

(<http://www.nadacnifondhyundai.cz/>)

(www.mpsv.cz)

www.msmt.cz).

<http://www.ddnahrazi.cz/dokumenty>

Seznam zkratek

ČR	Česká republika
DD	Dětský domov
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MZ ČR	Ministerstvo zdravotnictví České republiky
NNO	Nestátní nezisková organizace
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PROD	Program rozvoje osobnosti
ZDVOP	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči